

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Pěstounská péče na přechodnou dobu

Foster care for a temporary period

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

prof. PhDr. RNDr. Marie Vágnerová, CSc.

Autor práce:

Nikola Procházková

Praha 2015

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí práce prof. PhDr. RNDr. Marii Vágnerové, CSc. za odborné a metodické vedení mé bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat všem pěstounkám na přechodnou dobu, které se zúčastnily výzkumného šetření. V neposlední řadě své rodině za podporu a vytvoření příjemných podmínek při psaní práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem „Pěstounská péče na přechodnou dobu“ napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů a moje práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 4. 5. 2015

.....

Anotace

Bakalářská práce se zabývá pěstounskou péčí na přechodnou dobu a její úlohou v systému náhradní rodinné péče. Cílem práce je analýza realizace pěstounské péče na přechodnou dobu a objasnění jejího významu z pohledu lidí, kteří ji v praxi poskytují. V první části se práce věnuje teoretickému rozboru rodiny a jejího významu pro vývoj dítěte, podrobněji pak samotné realizaci pěstounské péče na přechodnou dobu. V druhé části práce shrnuje data získaná pomocí rozhovoru s přechodnými pěstounkami.

Annotation

Bachelor thesis deals with foster care for a temporary period and its role in the foster care system. The aim is to analyze the implementation of foster care for a temporary period and clarify its significance from the perspective of the people who provide it in practice. The first part deals with the theoretical analysis of the family and its importance for the development of the child, and in detail the actual implementation of foster care temporarily. In the second part summarizes the data obtained through interviews with temporary foster mothers.

Klíčová slova

Náhradní rodinná péče, pěstounská péče, rodina, pěstounská péče na přechodnou dobu, sociální pracovník

Keywords

The substitute family care, foster care, family, foster care for a temporary period, social worker

OBSAH

Seznam zkratek	6
Úvod.....	7
1 Rodina a ohrožené dítě	8
1.1 Význam rodiny pro vývoj dítěte	8
1.2 Vliv ústavní výchovy na vývoj dítěte.....	10
2 Náhradní rodinná péče a její formy	13
2.1 Pěstounská péče	13
2.2 Osvojení	15
3 Pěstounská péče na přechodnou dobu a její pojetí	16
3.1 Předpoklady pro vznik pěstounské péče na přechodnou dobu.....	17
3.2 Vedení evidence pěstounů na přechodnou dobu	19
3.3 Pěstouni na přechodnou dobu	20
3.3.1 Specializace pěstounů	22
3.4 Podpora a vzdělávání pěstounské rodiny	23
3.5 Přechod dítěte do další péče	24
3.6 Ukončení a vyhodnocení cyklu PPPD	24
4 Problematika pěstounské péče na přechodnou dobu	26
4.1 Pozitivní důsledky pěstounské péče na přechodnou dobu	26
4.2 Úskalí pěstounské péče na přechodnou dobu.....	27
5 Praktická část	29
5.1 Metodologie výzkumu	29
5.2 Interpretace analýzy získaných dat	31
5.2.1 První informace o PPPD a následná motivace.....	31
5.2.2 Hodnocení přípravných kurzů.....	33
5.2.3 Průběžné vzdělávání	35
5.2.4 Využívání služeb poskytovaných pěstounům a jejich hodnocení.....	36
5.2.5 Přínos PPPD a její potřebnost pro společnost.....	37
5.2.6 Rizika a nedostatky PPPD.....	39
5.2.7 Podněty respondentek	41
5.3 Celkové shrnutí	42
Závěr	44
Použité zdroje	45
Seznam příloh	48
Summary	50

SEZNAM ZKRATEK

PPPD – pěstounská péče na přechodnou dobu

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

NRP – náhradní rodinná péče

ÚVOD

Pěstounská péče na přechodnou dobu je oficiální formou náhradní rodinné péče od roku 2006. V současné době se touto péčí zabývají stovky rodin a další rodiny se o tuto možnost aktivně zajímají. Cílem PPPD je pomoci dětem v krizové situaci, kdy je přístup přechodných pěstounů k dítěti více individuální a blíží se péči biologické rodiny.

Téma bakalářské práce jsem si vybrala poté, co jsem se stala dobrovolnicí pro jednu z doprovázejících organizací v Praze. Novela zákona 359/99 SB. sice dává rámec pěstounské péči, ale povědomí o této problematice není prozatím na takové úrovni, aby mělo dostatečnou společenskou prestiž. V souvislosti s tím jsem se rozhodla zmapovat zkušenosti s pěstounskou péčí na přechodnou dobu, názory na její potřebnost a užitečnost či případná rizika. Doufám, že tato práce podpoří snahu všech lidí, kteří se zabývají pěstounskou péčí. Jsou to v první řadě pěstouni, kteří se snaží ulehčit vstup potřebných dětí do života. Jsou to samozřejmě také lidé – úředníci, kteří utvářejí právní rámec těchto aktivit.

Práce je členěna na dvě části a to na teoretickou a praktickou. V úvodu teoretické části se zabývám významem rodiny pro vývoj dítěte, také popisuji psychické potřeby dítěte, které jsou nezbytné pro jeho zdravý vývoj. Zaměřuji se i na vliv ústavní výchovy na vývoj dítěte. V další kapitole se stručně zabývám náhradní rodinnou péčí a jejími formami. V třetí kapitole podrobněji popisuji samotnou pěstounskou péči na přechodnou dobu. Nejdříve se zabývám předpoklady pro vznik této péče. Dále je prostor věnován samotným pěstounům. Popisuji i přechod dítěte do další péče. V závěru teoretické části se zabývám pozitivy, ale i úskalími PPPD.

Následuje praktická část bakalářské práce. Na základě kvalitativního výzkumu je provedena analýza šesti rozhovorů. V úplném závěru jsou pak zodpovězeny a vyhodnoceny všechny výzkumné otázky.

1 RODINA A OHROŽENÉ DÍTĚ

1.1 Význam rodiny pro vývoj dítěte

Jednoznačné vymezení rodiny je obtížné. Jak uvádí Dunovský (1999, str. 91) rodinu můžeme chápat jako „*malou primární společenskou skupinu, založenou na svazku muže a ženy, na pokrevním vztahu rodičů a dětí či vztahu jej substituujícím (osvojení), na společné domácnosti, jejíž členové plní společensky určené a uznané role vyplývající se soužití.*“

Rodina je nejvýznamnější sociální skupina, která zásadním způsobem ovlivňuje psychický vývoj dítěte. Rodinné prostředí by mělo sloužit nejen jako zdroj zkušeností, ale i jako citové zázemí. Takovéto prostředí dítěti poskytuje základní poznatky a zkušenosti, které ovlivní způsob, jakým bude chápat svět, ostatní lidi i sebe sama, a jak na ně bude reagovat. Prožitek jistého a spolehlivého vztahu posiluje schopnost uchovat si vnitřní jistotu a vyrovnanost. Rodina se vysokou měrou podílí na rozvoji pocitů sebejistoty a sebedůvěry, na nichž závisí i uplatnění dětských schopností. (Vágnerová, M., 2012)

Rodina, ať už vlastní, doplněná nebo náhradní, je přirozenější sociální skupinou než prostředí instituce (např. dětského domova), od něhož se liší v několika aspektech, jež jsou pro rozvoj dětské osobnosti velice podstatné (Matějček, 2005). Prvním aspektem je ten, že jednotliví členové rodiny v rámci společného soužití vzájemně uspokojují své psychické potřeby. Rodiče naplňuje život s dětmi, poskytuje jim mnoho podnětů a naopak, oni sami poskytují dětem to, co je potřeba pro jejich spokojenost a adekvátní rozvoj. Dalším aspektem je trvalost a spolehlivost citových vztahů, která se projevuje sdílením života a potřebou blízkosti, včetně tělesného kontaktu. (Vágnerová, M., 2012)

Nejvýznamnější z těchto vztahů je pouto dítěte k matce, ať už vlastní, nebo náhradní. Na význam rané zkušenosti, vyplývající především z charakteru interakce matky a dítěte kladli důraz mnozí psychoanalytici, např. S. Freud, později to byl E. H. Ericsson a Bowlby, který své poznatky shrnul ve své teorii připoutání, tzv. attachment theory. Ranou interakcí mezi matkou a dítětem se zabývala také M. Ainsworthová, z českých psychologů pak především Matějček a Langmeier. (Vágnerová, M., 2012)

Bezpečná vazba je nezbytná pro zdravý vývoj dětské osobnosti, její nedostatek může vést k narušení v mnoha oblastech. Dítě má řadu fyziologických a psychických potřeb, které

musí být uspokojeny. Pokud matka uspokojuje potřeby dítěte, tak se dítě postupně naučí, že je matka zdrojem jeho jistoty a bezpečí. Bowlby (2010) však v knize upozorňuje, že když se hovoří o „matce“, je třeba tomu rozumět tak, že se odkazuje na osobu, která dítěti poskytuje mateřskou péči a k níž se dítě citově připoutává, může se jednat i o matku pěstounku. (Bowlby, 2010)

Aby se dítě řádně vyvíjelo, musí být uspokojeny jeho základní psychické potřeby. Tyto potřeby musí být uspokojeny v patřičné době a přiměřeným způsobem, jelikož se v různých fázích vývoje mění. Uspokojování potřeb dítěte patří k nejdůležitějším požadavkům péče o dítě. (Langmeier, J., Matějček, Z., 1974)

Pět základních psychických potřeb, které uvádí Matějček, Z. (1999).

- *Potřeba stimulace* – přívod podnětů v dostatečném množství, kvalitě a variabilitě. Uspokojení této potřeby vede organismus k aktivitě.
- *Potřeba smysluplného světa* – řád a smysl v podnětech. Tato potřeba umožňuje dítěti učit se, nabývat zkušenosti, přizpůsobovat se životním podmínkám a osvojovat si společenské chování.
- *Potřeba životní jistoty* – ukotvení v mezilidských citových vztazích. Uspokojení potřeby zbavuje člověka úzkosti a dodává mu pocit bezpečí.
- *Potřeba pozitivní identity (vlastního „já“)* – pozitivní přijetí sebe sama. Umožňuje uspokojivé zařazení do společnosti.
- *Potřeba otevřené budoucnosti* (životní perspektivy a naděje) – umožňuje uspokojivé prožívání osobního běhu života.

Tyto potřeby nejsou omezeny pouze na dětský věk, ale jsou důležité v podstatě po celý život. (Matějček, Z., 1999) Pro zdravý psychický vývoj je důležitá i zkušenost vyplývající ze vzájemných vztahů dítěte a rodičů (byť náhradních). Aby se dítě vyvinulo v psychicky a sociálně zdravého člověka, mělo by mít možnost prožít si od narození příležitost spolehlivý a stabilní vztah s dospělým jedincem, který vzbuzuje v dítěti důvěru a potvrzuje mu pocit bezpečí. K tomuto ale dítě potřebuje naplnit další základní potřeby. A to:

- vnímat, že dospělý reaguje adekvátně na jeho chování,
- potřebuje získat emocionální podporu, která se projevuje úsměvem, vřelostí, absencí hněvivého hlasu a absencí domácího násilí,
- podporu rozvoje jazykové složky, jako je reagování na řeč dítěte a postupně přenášení všeho do smysluplné konverzace. (Ptáček, R., Kuželová, H., 2011).

Absence srozumitelného rodinného zázemí a nedostatečná péče rodičů vývoj dětské osobnosti značně komplikuje. Formování osobnosti bývá přímým odrazem kvality rodiny, i když negativní dispozice mohou být natolik silné, že je výchovné působení nedokáže ovlivnit. Citové zanedbávání však ovlivní vývoj osobnosti vždy negativně. Význam rodiny v životě dítěte je nenahraditelný. Pro vývoj dítěte je však kromě objektivního stavu rodiny důležité i to, jak rodinu nebo rodiny (biologickou i náhradní) subjektivně vnímá, jak chápe své rodiče a širší rodinu, jak se vyrovná se svou minulostí a k jaké budoucnosti bude směřovat. (Ptáček, R. a kol., 2011)

1.2 Vliv ústavní výchovy na vývoj dítěte

Ústavní výchovu může soud nařídit v případě, jestliže je výchova dítěte, nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav vážně ohrožen nebo narušen tak, že je to v rozporu se zájmem dítěte. Platí to také v případě, kdy rodiče nemohou ze závažných důvodů výchovu dítěte zabezpečit. Za závažné ohrožení či narušení výchovy dítěte se nepovažuje nedostatečné bytové poměry nebo majetkové poměry rodičů, jestliže jsou jinak rodiče způsobilí dítě řádně vychovávat a plnit povinnosti vyplývající z jejich rodičovské zodpovědnosti. Ústavní výchova by měla být brána jako poslední alternativa poté, co ostatní možná opatření selhala. (Vyskočil, F., 2014) Podle zákona o rodině je „*před nařízením ústavní výchovy soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, která má přednost před výchovou ústavní.*“ (§ 46, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině)

Umístění dítěte do kojeneckého ústavu jako „rychlé řešení“ situace je dnes poměrně běžnou praxí. Do kojeneckých ústavů přichází určité procento dětí z novorozeneckých oddělení jako děti tzv. „nechtěné“, tedy s vysokou pravděpodobností, že budou umístěny do náhradní rodinné péče. Pěstounská péče na přechodnou dobu by přitom pro tyto děti byla vhodnějším řešením, které by dítěti již od počátku poskytlo potřebný osobní kontakt. V tomto ohledu, umístění dítěte do náhradního rodinného prostředí, byť jen na přechodnou dobu, je objektivně výhodnější, než umístění do náhradní ústavní péče. A úplně nejlepší by bylo tyto děti rovnou umístit do rodiny, která je v seznamu uchazečů o adopci.

Již od druhé poloviny 20. století vědecké studie jednoznačně poukazují na alarmující skutečnost, že děti umístěné v ústavní péči mohou také trpět tzv. *psychickou deprivací*, která je důsledkem nedostatečného uspokojení základních psychických potřeb, zejména citových,

ale i senzorických potřeb (Ptáček, R., Kuželová, H., 2011). Podle Matějčka je psychická deprivace „*psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k uspokojení některé jeho základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.*“ (Matějček, Z., 2005, s. 198). K deprivaci dochází za různých životních okolností. Může k ní dojít nejen v ústavní péči, ale i v rodině a v péči kolektivní. Zejména citová deprivace má vážné a dlouhodobé následky projevující se vysokým množstvím příznaků, které bývají označovány jako deprivací syndrom. Jedinec se nedokáže vcítovat do druhých osob a rozpoznávat jejich city a nedokáže odlišit blízké lidi od cizích. (Helus, Z., 2007)

Vývoj dítěte je úzce spjatý s prostředím, ve kterém vyrůstá. K optimálnímu vývoji dítěte dochází pouze v prostředí, kde má dítě možnost navázat spolehlivý citový vztah a zažít potřebnou emoční zkušenost a to zvláště v raném období vývoje. Umístění dítěte do náhradního rodinného prostředí, byť jen na přechodnou dobu, je z hlediska jeho další vývojové prognózy objektivně výhodnější, než umístění do ústavní péče. Za nejdůležitější a zároveň nejcitlivější je považováno období raného vývoje dítěte od narození až do tří let života. Ve všech oblastech vývoje probíhají zásadní vývojové změny, které také přímo určují veškeré kvality budoucího života daného jedince - od tělesného zrání (vzrůstu, zdraví apod.), přes psychické vlastnosti a schopnosti (vývoj inteligence, ale i její využívání, orientace a zvládání emocí, přizpůsobivost), až po kvalitu života v nejširším slova smyslu, a to často i ve smyslu sociálního uplatnění. Rané období je období „význačných vývojových skoků“. Z ležícího a plně závislého dítěte se ke konci prvního roku stává jedinec sedící, lezoucí a poté i samostatně stojící či chodící. Stává se z něj jedinec, který rozumí některým slovům a který se dokáže aktivně zapojit do života svého okolí a vytváří si první sociální kontakty s jinými lidmi ať už kladné či záporné. (Ptáček, R., Kuželová, H., 2011)

Podle Matějčka (1999) je v tomto období velmi důležitý kontakt dítěte s dospělým. V prostředí ústavní výchovy je tento kontakt značně omezen, a tak se ústavní děti v tomto období opožďují ve všech oblastech:

- *Somatická oblast* – u dětí dochází ke zpomalení tělesného růstu a nižší tělesné hmotnosti. Objevují se fyzické potíže jako je snížená imunita a nižší odolnost vůči zátěžím.
- *Intelektová a motorická oblast* – děti vykazují výrazné opoždění v intelektovém a motorickém vývoji.

- *Rozvoji řečových schopností* – děti vykazují opožděný rozvoj řeči, mají omezenou slovní zásobu. Tyto děti mají potíže s porozuměním a vyjadřováním se. Jsou náchylnější k rozvoji vývojových poruch chování.
- *Socioemoční vývoj* – děti vykazují opoždění v socioemočním vývoji, mají problémy s vytvářením citových vazeb.

Dětem umístěným v ústavní péči chybí vědomí kontinuity jejich života, trvalosti a spolehlivosti mezilidských vztahů, pevné osobní identity a modelové chování běžné v rodinné struktuře. V ústavním prostředí se dětem zejména nedostává potřebné sociálně – emoční zkušenosti a chybí spolehlivá vazba s dospělým, což je považováno za jednu z prvotních příčin vývojového opoždění a dalších obtíží. Kojenecké ústavy poskytují od raného věku komplexní péči (zahrnující péči ošetrovatelskou, léčebně preventivní a výchovnou) dětem, jejichž vývoj je určitým způsobem ohrožen. Tyto ústavy jsou bezesporu schopny zajistit dětem kvalitní zdravotnickou péči. Nejsou však schopny zajistit intenzivní a blízký kontakt s dospělým. Prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, a forma péče a výchovy mají zásadní vliv na další vývoj dítěte ve všech oblastech (Ptáček, R. a kol., 2011). Děti, které navzdory dobrému zdravotnímu stavu strávily první měsíce a roky života v ústavní péči významně selhávají později ve škole, zaměstnání i partnerském životě. Vykazují také větší nemocnost a řadu specifických zdravotních a psychických obtíží, protože psychická pohoda ovlivňuje i imunitu. Pro dítě je v období rané výchovy obzvláště důležitá individuální péče s možností navázání blízkého vztahu, který je spojen s pozitivními emocemi. Pokud je tato péče nebo interakce nedostatečná nebo chybí úplně a děti prožívají nevyhraněné a neosobní vztahy v ústavním prostředí, poruchy ve vývoji jsou již nenapravitelné. Vývoj dítěte v tomto období lze tedy hodnotit jako zásadní ať už z hlediska charakteristik života budoucího jedince, ale také z hlediska budoucích nákladů na sociální a zdravotní péči. (Ptáček, R., Kuželová, H., 2011)

2 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE A JEJÍ FORMY

„Prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte mají oba rodiče, přičemž stát s ohledem na jejich práva a povinnosti je zavázán, zajistit dítěti takovou ochranu a péči, která je nezbytná pro jeho blaho, nastávají někdy situace, kdy dítě v této své původní rodině vyrůstat nemůže a kdy je nutné hledat řešení náhradní.“ (Paventia, online)

Podle Matějčka (1999) je náhradní rodinná péče *„forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno „náhradními“ rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině. Tou je u nás zejména adopce (osvojení) a pěstounská péče“* (Matějček, Z., 1999, s. 31).

Náhradní rodinná péče je poskytována dětem bez rodiny nebo dětem, které nemohou být z různých důvodů vychovávány ve své vlastní rodině. Dává dětem možnost vyrůstat v přirozeném rodinném prostředí, které na rozdíl od ústavní péče má pozitivní vliv na jejich psychomotorický a psychický vývoj. K přijímání opuštěných dětí do nových (náhradních) rodin docházelo již odedávna. Byla to praxe běžně užívaná mnoha kulturami. Slovo adopce znamenalo původně “vyvoliti”, tedy děti byly svými novými rodiči vyvoleny. Dnes je tomu naopak - pro opuštěné děti jsou vybíráni noví (náhradní) rodiče (Bubleová, V., Vránová, A., 2012). Zatímco v minulosti se dítě umisťovalo do náhradní rodinné péče nejspíše kvůli nemoci, chudobě nebo úmrtí rodičů, dnešním důvodem je nejčastěji zanedbávání a nezvládnutí výchovy, nebo dokonce týrání a zneužívání, ať už má jakýkoliv důvod. Ve většině případů tyto děti své rodiče mají, jsou tedy tzv. sociálními sirotky. Pouze 1-2% dětí jsou skutečnými sirotky. Tyto děti pak prožívají část či celé své dětství v náhradní rodinné péči (Ptáček, R., Kuželová, H., 2011). Umisťování dětí do náhradní rodinné péče je u nás možné teprve od roku 1963, kdy byl vydán zákon o rodině. Dle zákona č. 94/1963 Sb. za každé dítě zodpovídá jeho zákonný zástupce, kterým je zpravidla rodič. Pokud dítě nemá zákonného zástupce alespoň v jednom rodiči, ustanoví soud dítěti opatrovníka.

2.1 Pěstounská péče

Pěstounská péče je druhou základní formou náhradní rodinné péče. Poměr mezi osvojením a pěstounskou péčí z hlediska počtu svěřených dětí je zhruba 2:1 (Gabriel, Z., Novák, T., 2008). Tato péče je určena především dětem, které ze zdravotních nebo sociálních důvodů nemohou být osvojeny. Často jde o děti starší či o skupiny sourozenců. Jedná se o formu náhradní rodinné péče, která je garantovaná a kontrolovaná státem a která zajišťuje

dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali. Pěstouni pobírají zvláštní dávky státní sociální podpory (tzv. dávky pěstounské péče). Dítě se svěřuje do péče jedince nebo manželské dvojice. Pěstouni mají právo rozhodovat o běžných věcech dítěte. V případě výkonu mimořádných záležitostí žádají o souhlas rodičů, případně za ně rozhodnutí vydává soud (Matějček, Z. 1999). Pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu a jedině soud může pouze ze závažných důvodů také rozhodnout o zrušení pěstounské péče. Vždy ale musí pěstounskou péči zrušit v případě, že o to požádá pěstoun. Pěstounská péče zaniká dosažením zletilosti dítěte (Bubleová, V., Vránová, L., 2012). Cílem pěstounské péče je poskytnout náhradní rodinné prostředí dětem, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině spolu s biologickými rodiči a které nemohou být z různých důvodů svěřeny do osvojení. (Matějček, Z., 1999)

V praxi se uplatňují dva typy pěstounské péče – individuální a skupinová.

- Individuální pěstounská péče – tato péče probíhá v rodinném prostředí a na první pohled se neliší od standardní rodiny. Pěstounská rodina přijímá dítě či skupinu dětí do své péče.
- Skupinová pěstounská péče – tato péče probíhá v „zařízeních pro výkon pěstounské péče“, což jsou velké pěstounské rodiny včele s manželským párem někdy i s vlastními dětmi pěstounů. Počet dětí ve skupině zpravidla nepřesahuje 10 dětí.

Péče může také probíhat v SOS dětských vesničkách, kde je pěstounskou péčí pověřena sama matka-pěstounka. Pěstounce pomáhá při vedení domácnosti a výchově dětí „teta“. Pěstounka i se svěřenými dětmi, kterých je zpravidla 6 a více, bydlí v domku. Těchto 10 – 12 domků dohromady tvoří SOS vesničku.

Od klasické formy individuální pěstounské péče bývá v praxi oddělována jedna zvláštní forma a to náhradní výchova, která je realizovaná příbuznými dítěte, tzv. *příbuzenská pěstounská péče*. Pěstounství prarodičů má svá určitá specifika. Prarodiče bývají ve formě náhradních rodičů méně ochotni vyhledávat odbornou pomoc pro svěřené dítě, i když by jí bylo třeba. Bývají také méně přístupni přijmout pomoc a radu ze strany zkušených pěstounů či doprovázejících organizací. Problematický je také vyšší věk pěstounů – prarodičů. Ti se někdy velmi obtížně snaží vcítit do generačně vzdálených problémů dítěte a také obtížně navazují kontakt s jeho premodernizovaným a poměrně náročným světem. Příbuzenská pěstounská péče má ale také svou výhodu a tou je skutečnost, že je dítěti prostředí širší rodiny známé a není tak vystaveno traumatu z přechodu do nového prostředí, jako je tomu

v případech, kdy dítě přechází z vlastní rodiny do ústavního zařízení a poté do prostředí nové rodiny. (Gabriel, Z., Novák, T., 2008)

Práva a povinnosti pěstounství

Soud si před rozhodnutím vyžádá vyjádření orgánu sociálně – právní ochrany dítěte. Pokud je dítěti více než 12 let, věnuje soud patřičnou pozornost jeho názoru. Před definitivním rozhodnutím může soud dítě svěřit do předpěstounské péče, jejíž délku rozhodne podle okolností případu. Pěstoun má povinnost o dítě pečovat a vykonávat přiměřeně práva a povinnosti rodičů, zastupovat dítě může jen v běžných záležitostech. Ani biologičtí rodiče neztrácejí svá práva a povinnosti. Mají například vyživovací povinnost. Mají právo rozhodovat o podstatných záležitostech, které se dítěte týkají, jako je například výběr školy. Biologičtí rodiče ví, kde dítě bydlí a také ho mohou pravidelně navštěvovat. Pokud ho budou chtít rodiče zpět, mohou dát žádost k soudu o vrácení dítěte do péče a pokud to bude v souladu se zájmy dítěte, může soud požadavku vyhovět. (§ 47a, Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí)

Od 1. června 2006 byla právní úprava pěstounské péče doplněna ještě o novou speciální úpravu, která by měla umožnit řadě dětí ještě rychlejší cestu do náhradní rodiny, a to **pěstounskou péči na přechodnou dobu** (Bubleová, V., Vránová, L, 2012). Vzhledem k zaměření práce bude této problematice věnován větší prostor – viz níže.

2.2 Osvojení

Osvojení neboli adopce je v našem státě nejvyšší možnou a bezkonkurenčně nejčastěji realizovanou formou náhradní rodinné péče. Výhodou je, že osvojením získávají osvojitelé stejná práva jako biologičtí rodiče dítěte (Gabriel, Z., Novák, T., 2008). Osvojení se týká dětí, které jsou tzv. právně volné. To znamená, že se jich rodiče vzdali hned po narození a byla splněna doba tzv. kvalifikovaného nezájmu o dítě, což je u novorozenců dva měsíce a u starších dětí je to šest měsíců. Takovéto děti mohou být právně uvolněny a nabídnuty k adopci. V praxi to znamená, že po proběhnutí soudního rozhodnutí dojde k vymazání rodičů z rodného listu dítěte a je vydán nový rodný list, podle kterého se dítě stává vlastním dítětem nových (adoptivních) rodičů (Zezulová, D., 2012). Osvojit lze pouze nezletilé dítě. O osvojení rozhoduje soud a před jeho rozhodnutím musí uplynout nejméně tři měsíce, po které o dítě zájemce pečuje zcela na své náklady – jedná se o tzv. předadopční péči. (Matějček, Z., 1999)

3 PĚSTOUNSKÁ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU A JEJÍ POJETÍ

„Situace dětí se řeší a v okamžiku, kdy se jejich situace vyjasní, náhradní rodina jim ve spolupráci s orgánem sociálně právní ochrany dětí a odborníky na náhradní rodinnou péči pomůže vrátit se domů nebo eventuálně přejít do trvalé náhradní rodiny.“ (MPSV, 2009b, str. 4)

Novela zákona 359/99 SB., o sociálně-právní ochraně dětí, platná od 1. 6. 2006 zavádí v náhradní rodinné péči novou formu pěstounské péče, a to *pěstounskou péči na přechodnou dobu*. V praxi se můžeme také setkat s označením *profesionální pěstounská péče*. Jedná se o péči, kdy biologičtí rodiče nejsou schopni vykonávat své rodičovské povinnosti a o dítě kvalitně pečovat. V přechodné pěstounské péči mohou být umístěny i děti, které náhle nemohou zůstat ve své rodině, ale jejich situace neodpovídá osvojení nebo dlouhodobé pěstounské péči. Dítě je do této péče umístěno na základě souhlasu biologických rodičů. Je zde však předpoklad, že by se dítě mohlo vrátit do původní rodiny, proto je velmi důležitá spolupráce s touto rodinou (Gabriel, Z., Novák, T., 2008). V porovnání s ostatními typy náhradní rodinné péče se vyznačuje určitými specifickými znaky:

- je časově omezena (může trvat nejdéle 1 rok),
- dítě může být do PPPD svěřeno pouze rozhodnutím soudu na návrh OSPOD a jen osobám, které jsou vedeny ve zvláštní evidenci pěstounů na přechodnou dobu,
- před umístěním dítěte do PPPD neprobíhá proces zprostředkování náhradní rodinné péče
- přípravy na PPPD mají větší časový rozsah a to 72 hodin. (Macela, M., 2013)

Pěstounská péče na přechodnou dobu umožňuje, aby dítě mohlo vyrůstat v rodinném prostředí s pěstouny a nemuselo být umístěno do ústavního zařízení. Cílem této formy péče je umožnit biologickým rodičům dítěte to, aby měli čas upravit své osobní, rodinné, majetkové a jiné poměry tak, aby mohli dítě opět přijmout do své péče. Smyslem PPPD by mělo být především pomoci dětem a mladým lidem v nouzi, usnadnit jim zvládnutí situace, když se náhle ocitnou mimo domov a také podpořit je v situaci, kdy se rozhoduje o jejich dalším osudu. Dále poskytnout rodině čas na vyřešení osobních problémů a vztahů. V neposlední řadě pak diagnostika, terapie a prognóza dalšího vývoje dítěte. (Gabriel, Z., Novák, T., 2008)

Gabriel, Z. a Novák, T. (2008) rozdělují PPPD na dva základní typy a to na krátkodobější a dlouhodobější.

Krátkodobější pěstounství na přechodnou dobu (trvající týdny, maximálně několik měsíců) slouží spíše jako příprava nebo předstupeň dlouhodobé náhradní rodinné péče, tedy klasického pěstounství či osvojení.

Dlouhodobější pěstounství na přechodnou dobu zahrnuje spíše případy, kdy se u konkrétního dítěte neuvažuje o klasickém pěstounství či osvojení. V tomto případě se očekává, že neschopnost rodičů pečovat o dítě bude mít jen dočasný charakter.

O svěření dítěte do této formy náhradní rodinné péče rozhoduje výhradně soud na návrh orgánu sociálně právní ochrany dětí. Přechodná pěstounská péče je stanovena plánem péče o dítě po pečlivém vyhodnocení jeho situace. Rodina průběžně spolupracuje s orgánem sociálně právní ochrany dětí, je provázena, pravidelně supervidována a školená. Soud je povinen každé tři měsíce přezkoumat, zda trvají důvody pro pobyt dítěte u pěstounů na přechodnou dobu. Soud může PPPD zrušit z vážných důvodů nebo jestliže splnila svůj účel či o to pěstouni sami požádali. (MPSV, 2009b)

Aby soud mohl rozhodnout o svěření dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu, musí být splněny obecné podmínky pěstounské péče a to:

- výchova dítěte v rodině není řádně zabezpečena,
- zájem dítěte na svěření do jiného výchovného prostředí a jeho kladné vyjádření k této věci přiměřené věku,
- existuje vhodná osoba, která se svěřením dítěte do své péče souhlasí (osoba zařazená v evidenci osob, které mohou vykonávat PPPD). (Ptáček, R. a kol., 2011)

3.1 Předpoklady pro vznik pěstounské péče na přechodnou dobu

Důvod pro umístění dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu nastává v takové chvíli, když dítě nemůže po určitou dobu vyrůstat ve své vlastní rodině (je zde však předpoklad, že po pominutí důvodů se vrátí zpět do rodiny). (Gabriel, Z., Novák, T., 2008). Dítě může být také svěřeno do přechodné pěstounské péče na dobu, než biologičtí rodiče dají souhlas s jeho osvojením bez vztahu k určitým osvojitelům. Tento souhlas mohou dát nejdříve

po uplynutí 6 týdnů od narození dítěte. V případě, že rodiče o dítě neprojevují vůbec žádný zájem, může být dítě umístěno v přechodné pěstounské péči po dobu, než je soudem pravomocně rozhodnuto o tom, že se rodiče o své dítě opravdu nezajímají a není tudíž potřeba jejich souhlasu s osvojením. (MPSV, 2009b)

Pokud se sociální pracovnice obecního úřadu obce s rozšířenou působností dozví o takovém dítěti, u kterého by bylo vhodné zajistit pěstounskou péči na přechodnou dobu, nahlásí to nadřízenému krajskému úřadu, který zjistí, zda se v evidenci pěstounů na přechodnou dobu nachází volná pěstounská rodina (resp. osoba, která by byla schopná převzít dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu). Dnes se v ideálním případě uskutečňuje případová konference sociálních pracovníků dítěte, sociálních pracovníků pěstounů, rodičů dítěte, případně doprovázející neziskové organizace. Dochází zde ke stanovení harmonogramu jednotlivých kroků, prodiskutování individuálního plánu ochrany dítěte a sepsání protokolu o spolupráci. Na základě předložených materiálů rozhodne soud o umístění dítěte do PPPD formou předběžného opatření (Ptáček, R. a kol., 2011). To by nemělo být chápáno jako ukončení případu, ale jako mezistupeň k tomu, kdy se bude řešit, zda se dítě vrátí do původní rodiny či bude umístěno do některé z forem náhradní rodinné péče (osvojení, klasická pěstounská péče). Pokud je v budoucnu možnost navrácení dítěte do péče rodičů, je nezbytné s rodinou ihned pracovat na odstranění překážek, které vedly k odebrání. V první řadě by měla být původní rodina dítěte zařazena do sanace rodiny. Sanace rodiny je složitým procesem, kdy odborníci směřují k obnovení narušených funkcí rodiny, ale také se snaží přispět k prokazatelnému zlepšení stavu dítěte. Biologické rodině i dítěti v PPPD je nabízená odborná pomoc a podpora formou různých poradenských programů. Pro pěstouny na přechodnou dobu toto znamená udržování kontaktu a upevňování pozitivního vztahu dítěte s biologickou rodinou (Bechyňová, V., Konvičková, M., 2008). S dítětem, které je svěřeno do PPPD spolupracuje příslušná sociální pracovnice a sociální pracovnice pěstounů na přechodnou dobu.

Pokud jde o dítě, které je vhodné pro nahlášení do náhradní rodinné péče, vyřizuje sociální pracovnice náležitosti spisovné dokumentace (např. občanství, sociální zpráva) a naopak sami pěstouni zařizují např. zdravotní zprávu, fotografie dítěte nebo psychologické posouzení. Je nutná absolutní provázanost mezi pěstouny a odborníky. Všichni mají jeden cíl a to, aby se dítě dostalo co nejdříve do „konečné“ rodiny. Po nahlášení dítěte do náhradní rodinné péče svolá krajský úřad poradní sbor, který projedná vhodné osvojitele. Osvojitelé se seznámí se spisem dítěte, s jeho situací, s právními otázkami a dalším postupem, následovně

také s pěstouny na přechodnou dobu a nakonec s dítětem. Seznámení provádí psychologka či psycholog krajského úřadu a sociální pracovníce. Celý proces je zakončen předáním dítěte, při kterém je nutná spolupráce nové rodiny a pěstounů na přechodnou dobu. Do procesu předání dítěte již krajský úřad nebo sociální pracovníce nezasahují, ale jsou připraveni pomoci v případě potíží. Cílem je, aby do takto intimní situace zasahovalo co nejméně cizích subjektů. Každé dítě potřebuje při přechodu z jedné rodiny do druhé individuální a především citlivý přístup. (Ptáček, R. a kol., 2011)

3.2 Vedení evidence pěstounů na přechodnou dobu

Pěstounská péče na přechodnou dobu je jednou z forem náhradní rodinné péče, pro kterou je vytvořena zvláštní evidence pěstounů. Soud tedy může svěřit dítě do tohoto typu péče pouze osobám, které jsou zařazeny v evidenci osob vhodných k výkonu PPPD. Tuto evidenci vhodných osob vede krajský úřad a podrobněji se jí, stejně tak jako celému procesu zprostředkování PPPD, věnuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o sociálně-právní ochraně dětí“). Zájemci mohou podat žádost o zařazení do evidence pěstounů na přechodnou dobu na obecním úřadě obce s rozšířenou působností, kde také dostanou všechny potřebné informace. Žádost obsahuje jméno (popřípadě jména žadatelů), příjmení, datum narození a místo trvalého pobytu žadatele, doklad o státním občanství či povolení k pobytu, opis z rejstříku trestů, zprávu o zdravotním stavu žadatele, údaje o sociálních a majetkových poměrech a souhlas s účastí na odborné přípravě. Obecní úřad obce s rozšířenou působností poté přidá k žádosti své stanovisko a neprodleně posílá kopii této dokumentace krajskému úřadu. Žadatelé poté musí absolvovat tzv. odborné posouzení, které provádí krajský úřad. Jeho účelem je zjistit, zda mají předpoklady pro výkon takové péče o dítě (především z hlediska krátkodobosti) a v této souvislosti je jim také poskytována poradenská pomoc. Další posouzení žadatelů se řídí dle § 27 zákona o sociálně-právní ochraně dětí, a to obdobně jako pro zprostředkování osvojení či „klasické“ pěstounské péče. U žadatelů se hodnotí osobnostní předpoklady, psychický stav, zdravotní stav, předpoklad vychovávat dítě, motivace, která vedla k žádosti o svěřením dítěte do pěstounské péče, stabilita vztahů a prostředí v rodině, případně další skutečnosti rozhodné pro svěřením dítěte do pěstounské péče. (zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí). Typickým rysem pěstounské péče na přechodnou dobu je určitá profesionalita a předpoklad návratu dítěte do původní rodiny případně na předání dítěte do rodiny osvojitelské

či do péče dlouhodobých pěstounů. V této souvislosti se tedy u žadatelů ještě posuzuje schopnost pečovat o děti vyžadující speciální péči a schopnost spolupráce s rodiči dětí. Pěstouni by měli také mít předpoklad pro výchovu dětí krátce po narození. Měli by umět zvládnout psychické zátěže, které vyplývají z krátkodobosti této péče, a proto by měli mít k dispozici odborného pracovníka, který jim tyto obtížné situace pomůže zvládnout. Jelikož PPPD je tzv. pěstounskou péčí profesionální, je oproti „klasické“ pěstounské péči příprava na výkon takové péče ještě důležitější. (Ptáček, R. a kol., 2011)

S ohledem na zvýšenou náročnost péče o děti v přechodné pěstounské péči musí pěstouni absolvovat přípravný kurz. Časový rozsah této přípravy činí nejméně 72 hodin. Samotná příprava se uskutečňuje například formou přednášek, skupinových diskuzí a výcvikových seminářů. Zaměřuje se zejména na sebezpoznání vlastní osoby, na fungování vlastního rodinného systému a mapování sociálních kontaktů. Probírá se jak uspokojit citové, vývojové, sociální, vzdělávací a zdravotní potřeby dítěte. Část přípravy je věnována také problematice komunikace s dítětem a přístup k dítěti s vědomím jeho důstojnosti, lidských hodnot a rozvoj schopností a zájmů dítěte. V poslední řadě příprava pěstounů obsahuje dovednosti potřebné pro spolupráci s rodinou dítěte, proces předání dítěte a obsah a formu pravidelného vyhodnocování situace dítěte. (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí)

Pokud žadatel o pěstounskou péči na přechodnou dobu splní všechna zákonná i osobnostní kritéria, je zařazen do speciální evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu. Pokud žadatel kritéria nesplní, pak krajský úřad vydá negativní rozhodnutí, popřípadě žadatele z evidence vyřadí. (Ptáček, R. a kol., 2011)

3.3 Pěstouni na přechodnou dobu

Přijmout do své rodiny a do své péče cizí dítě je často velmi náročné. Výkon pěstounské péče na přechodnou dobu proto klade na uchazeče opravdu vysoké požadavky. *„Většina psychologů působících v oblasti náhradní rodinné péče se shoduje: adepti na přechodné pěstounství musejí být schopni vnitřně, ale stejně tak i směrem k přechodně umístěnému dítěti zvládnout určitou rozštěpenost, ambivalenci ve vytváření vzájemné citové vazby“* (Gabriel, Z., Novák, T., 2008, s. 60). Pěstoun musí umět dát dítěti najevo citovou náklonnost a zároveň ji musí poskytovat s určitým odstupem a dávkovat ji tak, aby se vzájemná vazba nebezpečně neprohlubovala. Profesionální pěstouni by měli být zralé osobnosti s výchovnou zkušeností ať

už s dětmi vlastními či přijatými. Kromě výchovných předpokladů by také měli mít odpovídající komunikační schopnosti, aby zvládli často náročné jednání s biologickými rodiči (Gabriel, Z., Novák, T. 2008). Na osoby poskytující pěstounskou péči na přechodnou dobu by mělo být pohlíženo jako na profesionály vykonávající specifickou činnost v oblasti výchovy a péče o ohrožené děti. Očekává se, že dítěti poskytnou stabilní a láskyplné prostředí po dobu několika týdnů či měsíců. Péče pěstounů by měla dětem pomoci začít vyrovnávat se s traumaty a ztrátami z minulosti a připravit je na přechod do trvalé péče nebo návrat do původní rodiny. (Macela, M., 2013)

Charakteristika přechodných pěstounských rodin podle MPSV:

- zralí lidé s dobrými předpoklady a schopnostmi pro péči o děti, výchovu a rodičovství (je potřeba zohlednit věk pěstounů, který se zpravidla pohybuje v rozmezí 28-65 let),
- jsou neustále připraveni přijmout do své rodiny dítě, které naléhavě potřebuje změnu, svého dosavadního přirozeného prostředí,
- chápou důležitost udržování kontaktu mezi dětmi a jejich biologickou rodinou a podporují mezi nimi pozitivní vztahy,
- ve spolupráci s orgány sociálně právní ochrany dětí a odbornými pracovníky aktivně pomáhají dítěti s návratem do původní rodiny nebo do rodiny náhradní,
- jsou dobře informováni a vzdělaní pro poskytování pěstounské péče na přechodnou dobu, rozumějí, proč je pro dítě potřebná a umějí ji správně poskytovat,
- přechodná pěstounská péče je poskytována individuálně podle potřeb dítěte,
- pěstouni by měli mít také dostatečnou motivaci k vykonávání PPPD. (MPSV, 2009b)

Děti, které přicházejí do přechodné pěstounské péče, zažily v životě často mnohá traumata a ztráty. PPPD by jim měla nabídnout co nejstabilnější a nejklidnější prostředí, a proto je třeba posoudit:

Rodinnou situaci:

- současný partnerský vztah – minimálně 5 let společného soužití bez aktuálních konfliktů,
- samožadatelé – měly by to být osoby, které v danou chvíli nehledají partnerský vztah,

- děti žijící v rodině by neměly mít závažnější výchovné problémy, chronické potíže či výrazná traumata,
- je potřeba, aby děti v rodině byly schopny porozumět a přijmout smysl PPPD,
- rodina má dostatečnou kapacitu věnovat se dítěti, které přijde na přechodnou dobu.

Životní zabezpečení a bydlení:

- pěstouni mají dostatečné materiální a sociální zázemí, aby se o děti mohli postarat u sebe doma,
- bytové podmínky umožňují vytvoření dostatečného prostoru a soukromí pro přijímané dítě,
- jeden z pěstounů by měl být připraven nejpozději při přijímání dítěte opustit svoje zaměstnání, aby se dítěti mohl věnovat na plný úvazek.

Při posuzování všech žadatelů je potřeba postupovat individuálně, dostatečně odůvodňovat, proč byla konkrétní rodina zařazena nebo nezařazena do evidence. Důležité je hovořit s žadatelem o smyslu jednotlivých kritérií a každé rozhodnutí podrobně a srozumitelně zdůvodnit. (Macela, M., 2013)

3.3.1 Specializace pěstounů

Očekává se, že většina pěstounů na přechodnou dobu se bude specializovat na určitou věkovou skupinu dětí (jak to předpokládá i znění § 27a odst. 3 písmo f) zákona o SPOD). Součástí odborného posouzení je zvážení cílové skupiny dětí pro konkrétní pěstouny. Není ale možné tuto skupinu příliš zúžit, protože by to bylo v rozporu se smyslem PPPD (např. vymezování se vůči etniku dítěte nebo přílišné zúžení věkové skupiny dětí). Posouzení, pro jaké skupiny dětí je potřebná pěstounská péče na přechodnou dobu, je na každém krajském úřadu. (Macela, M., 2013)

Pěstouni mají v dnešní době největší zájem o tzv. ranou pěstounskou péči (RPP) čili o „pěstounskou péči na přechodnou dobu o nejmladší děti“. Ročně je do kojeneckých ústavů a dětských domovů umisťováno 2000 dětí do 3 let věku. Osvojeno je pouze přibližně 500 dětí ročně, převážně raného věku, proto není žádný důvod nezařazovat do evidence žadatele, kteří mají zájem pouze o „ranou péči“. V praxi však není dostatečné množství vhodných pěstounů. (Bubleová, V., Vránová, A., 2012)

3.4 Podpora a vzdělávání pěstounské rodiny

Na pěstouny, kteří přijali dítě do své péče, jsou kladeny značné nároky. K tomu, aby pěstouni dokázali zvládnout zátěžové situace, je potřeba jim věnovat pozornost z hlediska poradenské činnosti a také jim konkrétně pomáhat při řešení běžných problémů v oblasti výchovné, sociální apod. Ze strany státu je nutné zajistit fungující systém doprovázení, podpory a následné vzdělávání pěstounů. Podle zákona mají pěstouni na přechodnou dobu právo na pomoc, která je stanovena v dohodě o výkonu pěstounské péče, jež se sepisuje v okamžiku zařazení jedince do evidence (MPSV, 2013). Pěstouni mohou využít poskytnutí pomoci trvalé či dočasné péče o svěřené dítě, a to především tehdy, je-li pěstoun uznán dočasně práce neschopným (při narození dítěte, úmrtí osoby blízké, nebo když si potřebuje vyřídit nezbytné osobní záležitosti). Pro zajištění této služby není nutné využívat prověřené osoby, ale je třeba, aby tyto osoby znaly specifika dětí vyrůstajících v náhradní rodinné péči a byly v tomto směru proškoleny. Tuto péči můžou poskytnout např. osoby blízké rodině, jiné pěstounské rodiny či mateřská centra. Pěstoun má také nárok na pomoc se zajištěním celodenní péče o svěřené dítě nebo děti v rozsahu alespoň 14 kalendářních dní v roce, jestliže dítě dosáhlo věku alespoň 2 let. Pěstouni mají dále právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné činnosti a to alespoň jednou za šest měsíců. Tato odborná činnost je také určena pro další členy rodiny i pro svěřené dítě. Pěstouni mají povinnost se vzdělávat. Vzdělávání je jim poskytováno bezplatně v rozsahu 24 hodin za jeden kalendářní rok. Povinnost zvyšovat si znalosti a dovednosti lze splnit i osobní odbornou konzultací, která je zaměřena na okruhy, na které by se jinak takové vzdělávání vztahovalo. Pěstouni mohou využít pomoc i při zajištění kontaktu dítěte s jeho rodiči a dalšími blízkými osobami. Pomoc může být realizována při uskutečňování schůzek dítěte s biologickými rodiči a při zajištění asistence při tomto styku. Jde o jednu z nejdůležitějších forem pomoci, která vychází z povinností pěstouna a to, udržovat styk biologických rodičů s dítětem.

Podpůrné služby a další programy realizují především neziskové organizace, které působí v každém kraji. Nejčastěji to bývají vzdělávací semináře a besedy s odborníky, ale také různé volnočasové aktivity, víkendové nebo prázdninové pobyty. Rodiče mohou využívat podpůrné služby, jako je doprovázení či respitní (odlehčovací) služba. Pokud využijí služby doprovázení, získají svého klíčového pracovníka (odborníka na NRP), který rodinu pravidelně navštěvuje a pomáhá řešit všechny obtíže, se kterými se rodiče či děti mohou potýkat. Respitní služba jim umožňuje vyřešit neodkladné záležitosti formou krátkodobého

převzetí péče o děti a to v rozsahu několika hodin až dní. Rodina si tak může najít čas na vlastní odpočinek, kulturu či sportovní vyžití. (HLEDAMERODICE, 2013)

3.5 Přechod dítěte do další péče

Konkrétní průběh a časování přechodu dítěte do další péče je vždy prováděno podle individuálního plánu, který stanoví konkrétní průběh přechodu, formu seznámení dítěte s novými pečujícími osobami, zapojení dítěte do procesu přechodu do další péče, jeho vyhodnocování apod. (Macela, M., 2013)

Návrat k biologickým rodičům či jiným příbuzným

Přechod dítěte do vlastní rodiny je třeba dobře naplánovat a dítě na něj připravit. Přechod se musí přizpůsobit podle toho, jak dlouho dítě pobývalo v přechodné pěstounské péči a jaké byly důvody odchodu z jeho rodiny. Je třeba také dobře naplánovat, jak bude probíhat podpora biologické rodiny dítěte po jeho příchodu a jakou formou budou probíhat kontakty mezi dítětem a pěstouny na přechodnou dobu. Rodičům či jiným příbuzným, kteří budou o dítě pečovat, je třeba vysvětlit význam kontaktů s přechodnou rodinou pro dítě. (Macela, M., 2013)

Předávání do pěstounské či osvojitelské rodiny

Náhradní rodina pro dlouhodobou péči by měla znát a chápat smysl PPPD a dobře rozumět procesu přechodu dítěte z PPPD do dlouhodobé péče. Rodina by měla také chápat a souhlasit s přípravou přechodu, dobou jeho průběhu a formou. O zprostředkování je potřeba rozhodovat co nejdříve po splnění podmínek pro osvojení nebo pro přijetí dítěte do dlouhodobé pěstounské péče. Přechod by měl být postupný. Po určitou dobu by se na péči o dítě měli podílet obě rodiny s postupným přebíráním péče rodinou novou. (Macela, M., 2013)

3.6 Ukončení a vyhodnocení cyklu PPPD

Po předání dítěte do rodiny je potřeba se zaměřit na potřeby pěstounů, dát jim příležitost zpracovat odchod dítěte, případně doporučit terapii. Velmi důležité je provedení podrobného vyhodnocení průběhu výkonu PPPD zejména u začínajících pěstounů. Vytváří se na základě

vyhodnocení od pěstounů, doprovázející organizace a také náhradní rodiny, která převzala dítě do své péče. Vyhodnocuje se:

- co bylo přínosem, co se povedlo, co by příště šlo udělat lépe,
- co potřebovalo dítě nejvíce a co potřebovali pěstouni,
- vyhodnocení, zda je tato rodina připravena pro přijetí dalšího dítěte do PPPD.

Na základě tohoto vyhodnocení je možné znovu zvážit, zda a jaké dítě umístit do pěstounské rodiny. Zpráva o vyhodnocení cyklu PPPD je interním dokumentem v rámci výkonu sociálně-právní ochrany a je součástí spisovné dokumentace pěstounů. Je také možné, že rodina bude mít potřebu dlouhodobějšího oddychu, v takovém případě je možnost přerušení zařazení osob v evidenci pěstounů na přechodnou dobu. (Macela, M., 2013)

4 PROBLEMATIKA PĚSTOUNSKÉ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU

4.1 Pozitivní důsledky pěstounské péče na přechodnou dobu

Schopnost navázat výlučný vztah k pečující osobě.

Jak jsme se již přesvědčili v úvodní kapitole, pro každé dítě je nejlepším prostředím rodina, která nabízí dítěti možnost se naučit pevné vazby. Ne však každé dítě má tu možnost vyrůstat v rodině. Pokud dítě v raném věku zůstane v ústavním zařízení, kde nemá možnost bezpečnou vazbu navázat, přesvědčí se o tom, že vytváření pevné vazby se mu nevyplácí a tuto schopnost ztrácí. Dítě je pak schopno vytvářet pouze pseudo-vazby, které jsou rizikovým faktorem zvláště v dospívání a dospělosti. Pokud se ale děti dostanou do náhradní rodiny včas, dokážou si rychle vytvořit k náhradním rodičům bezpečnou vazbu a tuto vazbu jsou v nutných případech schopny „překlopit“ na jinou pečující osobu, ale není to tak snadné a u disponovaných dětí se vytváří stav nejistoty. Pokud je pěstoun na přechodnou dobu na svou roli dobře připraven, děti zvládají přechod z PPPD do definitivní rodiny velmi dobře. Po krátké adaptaci je při citlivém přístupu dítě schopno rychle vytvořit pevnou vazbu v nové rodině (Ptáček, R. a kol., 2011). Výhoda včasnosti umístění dítěte do rodiny potvrzuje fakt, že ve skupině dětí, které přišly do náhradní rodiny do 6 měsíců svého věku, jich ve svých jedenácti letech trpělo závažnějšími psychickými potížemi jen 8 %, zatímco mezi dětmi, které přišly do nové rodiny později, jich bylo již 21 %. (Vágnerová, M., 2012)

Psychomotorický rozvoj dítěte.

Pro dítě je mnohem podstatnější možnost vyrůstat v prostředí, které mu umožní díky pevnému vytváření vazby jeho zdravý psychomotorický rozvoj. Pro dítě, které vyrůstá v takovém prostředí, není ve většině případů potřeba odborná zdravotnická péče, která je potřeba u dětí umístěných v ústavním zařízení. Dítě v PPPD také netrpí nedostatečným uspokojováním svých potřeb. (Ptáček, R. a kol., 2011)

Preventivní aspekt PPPD.

Pokud má dítě možnost vyrůstat rovnou v náhradní rodině, stimulují se mu podstatné aspekty vývoje, které vyžadují osobní kontakt s jednou určitou osobou. Díky prožitku jistého a spolehlivého vztahu má dítě schopnost uchovat si vnitřní jistotu a vyrovnanost, vytvořit si

převážně pozitivní vztah ke světu i k sobě samému. Rodina se podílí na rozvoji pocitů sebejistoty a sebedůvěry, na nichž závisí i uplatnění dětských schopností (Vágnerová, M., 2012). Proto je daleko vyšší šance, že dítě v budoucnosti nezatíží společnost rizikovým chováním, které je tak časté u dětí, které prošly ústavní výchovou nebo u dětí, které vyrůstaly v nestimulující a v zanedbávající rodině.

Přijetí dítěte definitivní rodinou.

Přijetí dítěte z PPPD je pro definitivní rodinu usnadněno tím, že dítě umí vytvářet pevné vazby a jeho psychomotorický vývoj odpovídá jeho chronologickému věku. Výhodou je také to, že pěstouni mohou definitivní rodině předat své zkušenosti s chováním dítěte. Tuto možnost ústavní péče nabídnout nemůže, protože vychovatelé v ústavním zařízení nemohou vědět, jak by se dítě v rodině chovalo. Nevýhodou je, že ztrácí jistotu, protože ztrácí vazebnou osobu první pěstounky. Pro definitivní rodinu je snazší dítěti porozumět, protože je zvyklé se pohybovat v běžném rodinném prostředí. Pěstouni na přechodnou dobu také vytváří osobní fotoalbum dítěte, které poskytuje dítěti informace o jeho vlastní historii. Osobní fotoalbum se v současné době dělá i u dětí, které jsou v kojeneckém ústavu. (Ptáček, R. a kol., 2011)

4.2 Úskalí pěstounské péče na přechodnou dobu

Přes všechna pozitiva pěstounské péče na přechodnou dobu existují také určitá rizika spojená s tímto typem pěstounství.

Přerušení citové vazby mezi dítětem a náhradními rodiči

Jedním z rizik je přerušení citové vazby, kterou si dítě vytvořilo s náhradní rodinou. Systém umožňuje být dítěti v pěstounské rodině maximálně jeden rok a poté by se mělo vrátit zpět do biologické rodiny či jít do náhradní péče. Dítě se nachází v takové situaci, kdy opouští svojí biologickou rodinu (resp. matku, pokud zde hovoříme o rané citové vazbě mezi matkou a dítětem a jejím významném vztahu k vývoji dítěte) a navazuje vztah s novou matkou a novou rodinou (Konečná, H., Sudová, M., 2011). *„Proces vytváření vztahu k náhradním rodičům, resp. pěstounům, může probíhat různým způsobem a může trvat různě dlouho, než dosáhne přijatelně uspokojivé úrovně. Vliv délky deprivace a oddálení možnosti navázat uspokojivý vztah se projevuje i atypickým separačním chováním. Dítě se může k náhradním rodičům silně citově připoutat, ale nebude schopné se od nich odpoutat, což bude limitovat*

jeho další osobnostní rozvoj. Dítě, které nemá dostatečné zkušenosti nebo má naopak zkušenosti převážně negativní, musí nejprve získat jistotu a zorientovat se v chování nových pečovateli.“ (Vágnerová, M., 2012, str. 21)

Narušení vztahů v rodině

Přijetí dítěte do PPPD se netýká pouze rodičů, ale všech členů rodiny. Jistě není možné přijmout roli PPPD bez souhlasu celé rodiny, musí se odpovědně zvažovat, jak bude mít příchod nového dítěte dopad na děti, které v rodině již jsou. Potencionálních ohrožení rodinných vztahů je mnoho a péče může být pro všechny členy rodiny velmi psychicky náročná. Jeden z nejzávažnějších problémů je nesouhlas nebo nedostatečné ztotožnění všech členů rodiny s příchodem dítěte. V tomto případě hrozí profesionálním rodinám manželská krize či rozpad rodiny. V některých případech děti nemusejí chápat všechny souvislosti přechodné pěstounské péče a mohou pociťovat žárlivost. Další riziko je také v přetrhávání citových vazeb navazovaných mezi jednotlivými dětmi (Konečná, H., Sudová, M., 2011). Děti v rodině budoucích profesionálních pěstounů by měly chápat smysl PPPD. Měly by být již starší, odrostlejší, schopné částečně rozumově i emocionálně zpracovat nastávající „průchodnost“ rodinného prostředí a „neperspektivnost“ navazování citových vazeb k přechodným členům rodiny. Opakování ztrát hlubších vztahů by mohlo mít na děti negativní vliv (Gabriel, Z., Novák, T., 2008). Proto je jedním z kritérií výběru pěstounů na přechodnou dobu také věk jejich dětí, který by měl být 8-10 let. V tomto věku by děti již měly být schopny pochopit smysl PPPD, důležité je však posoudit jejich individuální schopnost. (Macela, M., 2013)

5 PRAKTICKÁ ČÁST

5.1 Metodologie výzkumu

Výzkum se zaměřuje na zjištění názorů a představ pěstounek na přechodnou dobu o PPPD. Výzkum se také zabývá zkušenostmi pěstounek se vzděláváním a přípravou na PPPD. Dále se zabývá jejich názory na přínos a rizika této péče.

Cíle výzkumného šetření

Hlavním cílem mé bakalářské práce je zjistit, jaký mají názor na PPPD samotné přechodné pěstounky. Dále zmapovat jejich zkušenosti se vzděláváním a přípravou na PPPD a zjistit názory na její potřebnost a užitečnost či případná rizika.

V souvislosti s uvedenými cíly byly zvoleny následující dílčí výzkumné otázky:

1. Jak se pěstouni dozvěděli o možnosti PPPD a jaká byla jejich motivace?
2. Jak pěstouni hodnotí přípravné kurzy a zda si pěstouni myslí, že tyto kurzy dokážou žadatele o PPPD dostatečně připravit?
3. Jak se pěstouni průběžně vzdělávají?
4. Jaké služby pěstouni využívají a jak je hodnotí?
5. Jaké přínosy má podle pěstounů PPPD?
6. Jaká rizika má podle pěstounů PPPD?
7. Co by se dalo podle pěstounů na PPPD zlepšit či změnit?

Použitá metoda sběru dat

Pro svoji práci jsem zvolila techniku kvalitativního výzkumu. Dle Strausse, A. a Corbinové, J. (1999, s. 10) termínem kvalitativní výzkum rozumíme „*jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace. Může to být výzkum týkající se života lidí, příběhů, chování, ale také chodu organizací, společenských hnutí nebo vzájemných vztahů*“. Na začátku kvalitativního výzkumu je vybráno téma a určí se základní výzkumné otázky. Otázky se mohou modifikovat nebo

doplňovat v průběhu výzkumu, během sběru a analýzy dat. Z tohoto důvodu se někdy kvalitativní výzkum považuje za pružný typ výzkumu, v jehož průběhu nevznikají pouze výzkumné otázky, ale upřesňují se i hypotézy. Údaje mohou být získávány pomocí rozhovoru, jenž umožňuje zachytit výpovědi a slova v jejich přirozené podobě. (Hendl, J., 2005).

Pro tento výzkum jsem zvolila formu polostrukturovaného rozhovoru. Jedná se o typ rozhovoru, kde jsou předem připravené okruhy témat a otázky, které výzkumník pokládá, je zde však i prostor pro volné vyjádření se dotazovaného subjektu (Švaříček, R., Šed'ová, K., a kol., 2007). Stanovila jsem základní obsahové schéma a několik základních otázek. Další otázky vznikaly individuálně v průběhu rozhovoru. Rozhovor probíhal vždy individuálně a na klidném místě, které bylo pro danou pěstounku příjemné (kavárny, doprovázející organizace). Po domluvě s pěstounkou byl nahráván na diktafon a poté přepsán do elektronické podoby. Délka rozhovoru se pohybovala od 20 do 70 minut.

Výběr výzkumného souboru

Výzkum probíhal v Praze. Lokalitu výzkumu jsem zvolila vzhledem k dostupnosti a současné spolupráci s jednou z doprovázejících organizací, která sídlí v Praze. Kritériem pro výběr respondentů do výzkumu bylo jejich zařazení do evidence pěstounů na přechodnou dobu ve Středočeském kraji.

Vzhledem k výběru kvalitativního výzkumu byl zvolen záměrný výběr respondentů. Jak uvádí Gavora (2010, s. 183): „*záměrný výběr je potřebný proto, aby vybrané osoby byly vhodné, tj. aby měly potřebné vědomosti a zkušenosti z daného prostředí. Jen tak mohou podat o něm informačně bohatý a pravdivý obraz.*“

Na základě současné spolupráce s doprovázející organizací pro pěstouny jsem oslovila šest pěstounek na přechodnou dobu ve věku 45-55 let, které jsou zaměřeny na ranou pěstounskou péči. Ve všech případech se jedná o ženy, které již mají odrostlé děti a dostatečné materiální zázemí. Délka praxe pěstounek s přechodnou pěstounskou péčí se liší. Většina z nich je ale pěstounkami začínajícími, to znamená, že mají v péči první dítě.

Způsob zpracování dat

Výzkumná část je seřazena do sedmi kapitol, které se tematicky vztahují k dílčím výzkumným otázkám. Kapitoly jsou řazeny podle pořadí otázek v rozhovoru: první informace o PPPD a následná motivace, hodnocení přípravných kurzů, průběžné vzdělávání, využívání služeb poskytovaných pěstounům a jejich hodnocení, přínos PPPD a její potřebnost pro společnost, rizika a nedostatky, podněty respondentek. Ke každé kapitole se vztahují shromážděná data od respondentek. V textu jsou použity i přímé, osobní výpovědi respondentek. Z důvodu ochrany osobních údajů byly vynechány jména či názvy organizací. Na závěr každé kategorie je shrnutí poznatků. V závěrečné části je uveden souhrn všech dat i odpověď na stanovené výzkumné otázky.

5.2 Interpretace analýzy získaných dat

V následující části práce budu pro názornost označovat jednotlivé respondentky písmeny P1-P6.

5.2.1 První informace o PPPD a následná motivace

Ve většině případů se pěstounky o přechodné pěstounské péči dozvěděly z médií, jako jsou televize, noviny či billboardy. Například P1 se o PPPD dozvěděla z televize: *„Dozvěděla jsem se to z medií a zaujalo mě to. Na internetu jsem si vyhledala, co bylo potřeba. Potom jsem jela na 1. seminář a tam jsem se rozmyslela, že to chci dělat.“* První seminář, kterého se respondentky účastnily, byl jeden z rozhodujících podnětů, proto stát se přechodnou pěstounkou.

Stejně se o PPPD dozvěděla i P5: *„Dozvěděla jsem se to z televize, byla to reportáž v lednu 2014. Když jsem šla ráno do práce a koukala jsem na televizi, byla tam nějaká pěstounka, která říkala, že se věnuje přechodné pěstounské péči. A protože jsem chtěla s dětmi odjakživa pracovat a víceméně jsem se jim věnovala celý život, řekla jsem si, že to chci dělat.“*

Pěstounka P2 se o této možnosti dozvěděla z billboardu: *„Já jsem viděla billboardy, že shánějí rodiče a protože jsem měla zájem už deset let zpátky, tak mě to zaujalo. Navštívila jsem nejdříve stránky na internetu a pak jsem šla na OSPOD a tam mi dali dotazníky, a tak to začalo.“*

Pro P3 byl zdrojem prvních informací o PPPD článek v novinách: „*Tuším, že to byla příloha Mladá fronta Dnes, článek v novinách 2013. Byl tam rozhovor s pěstounskou rodinou na přechodnou dobu, a mě to zaujalo a začala jsem se o to více zajímat.*“

Pouze jedna z pěstunek se o této možnosti péče dozvěděla od své známé: „*Dozvěděla jsem se o tom od přítelkyně, která je také pěstounka. Práce s dětmi se mi vždycky líbila, tak jsem o tom začala více přemýšlet.*“

Podle mého názoru člověk musí mít velkou motivaci k tomu, aby mohl vykonávat takovou práci jako je pěstoun na přechodnou dobu. Proto mě zajímalo, jaká byla a je motivace respondentek k tomu, aby se této práci začaly věnovat. Pro většinu z nich je největší motivací jejich vlastní touha pracovat s dětmi. Například P1 říká: „*Vždycky jsem chtěla pracovat s dětmi, pracovat ve školce, tak se mi splnil můj sen.*“ Podobnou motivaci má i pěstounka P2: „*Původně jsem chtěla buď dítě adoptovat, nebo si vzít do pěstounské péče, no a pak jsem zjistila, že je takováhle možnost a to mě zaujalo.*“

Největší motivací pro P3 je pomáhat dětem: „*Asi hlavní motivací je pomáhat dětem. Připadá mi to důležité, přínosné, tak nějak že je to správné.*“ Podobně to měla i P6: „*Mám svoje vlastní tři děti a vím, jak je důležité, aby dítě mělo svoje zázemí a rodinu, tak asi proto.*“

Pěstounka P5 má motivů k PPPD více: „*Jednak práce s dětmi, která mě neuvěřitelně baví. Dříve jsem i plavala s kojenci. Druhým významným mezníkem je asi taky to, že mě vlastní děti opustily, vylétly z hnízda a vůbec se mě neptaly. Třetí věc byla nespokojenost ve stávající práci, přišlo mi to naprosto zbytečné a hloupé.*“

Pro P4 je motivací znalost problematiky a dlouholetá osobní zkušenost s pěstounskou péčí: „*Pro mě je to především znalost problematiky. V pěstounské péči se pohybuji od 90. let, kdy jsme věděli, že ústavní péče, i když je čím dál tím dokonalejší, neeliminuje riziko, že děti skončí kriminální činností. Tak tam byla nějaká chuť změnit ten současný systém.*“

Z otázky motivace pěstunek k výkonu PPPD také vyplynulo to, že by přechodnou pěstounskou péči nezačaly dělat, kdyby neměly podporu všech členů rodiny. Přístup manžela je jedním z nejdůležitějších faktorů. P1: „*Musíte mít vztah k dětem, ale i manžel musí mít veliký vztah k dětem. Účastnil se všech přípravných seminářů, takže je také pěstounem a je mi velkou oporou. Děti to vnímají velice kladně. Nejstarší dcera byla zrovna těhotná, když jsme jí to řekli a velmi nám to schválila, dokonce nám nabídla pomoc. Synové byli úplně v pohodě. Všichni nás podporují.*“. Podobně se vyjádřila i P3: „*U nás v rodině to všichni členové velice*

uvítali. Můj manžel byl se mnou i na přípravných seminářích i naše dcera se účastnila všech seminářů. “ A podobně se vyjadřovaly i ostatní respondentky.

Shrnutí poznatků

Většina pěstounek se o pěstounské péči na přechodnou dobu dozvěděla z médií, a to z televize, novinových článků a billboardů. Pouze jedna pěstounka se to dozvěděla přes svoji kamarádku. Pro některé byl rozhodující první seminář, kterého se účastnily a kde se ujistily o tom, že PPPD je práce, kterou opravdu chtějí dělat. Největší motivací je pro většinu zájem o práci s dětmi a také touha pomáhat dětem, které to potřebují. Další z uvedených motivací je praxe a znalost pěstounské péče. Jedna z pěstounek má dokonce špatnou zkušenost s ústavní výchovou a pokouší se změnit to, co podle ní nefunguje. Při rozhodování bylo důležité, zda všichni členové rodiny souhlasí. Všechny pěstounky hovoří o významu podpory manžela, dětí, ale i širší rodiny, což je pro výkon této práce velice důležité. Žádná z nich se nezmínila o finanční stránce věci. Všechny na mě působily jako finančně slušně zabezpečené a ani pro jednu z nich peníze nebyly motivací. Všechny se zároveň nacházejí v podobné životní situaci. Jejich vlastní děti jsou již dospělé a svou rodinu buď opouštějí, nebo již opustily, a ony se cítí ještě dostatečně silné na to, aby pomohly dalším dětem.

5.2.2 Hodnocení přípravných kurzů

Na osoby poskytující pěstounskou péči na přechodnou dobu je pohlíženo jako na profesionály v oblasti péče o ohrožené děti. Proto je kladen důraz na odbornou přípravu pěstounů, která se uskutečňuje pomocí různých výcvikových seminářů, skupinových diskuzí a přednášek. Časový rozsah této přípravy činí nejméně 72 hodin. Odborná příprava je velice náročná jak časově, tak i psychicky a proto mě zajímalo, jak pěstounky tyto kurzy hodnotí a zda si myslí, že jsou pro jejich přípravu dostatečné.

Každá z pěstounek absolvovala přípravný kurz u jiné organizace a všechny je hodnotí jako přínosné. Pro většinu z nich byly kurzy udělané zajímavou a záživnou formou. Například P1 říká: *„Kurzy byly organizačně velmi dobře zmačknuté. Připravily nás psychologicky velmi dobře. Školitelky jsou profesionálky.“* Podobný názor má P3: *„Hodnotím je velice pozitivně. Bylo to záživnou formou. Bylo to udělané velmi dobře a přišlo mi to velice přínosné. Měli to zaměřené i na majoritní a minoritní etnika, což mi přijde důležité.“* A stejnou zkušenost má i P2: *„Já osobně jsem s tím měla velice dobrou zkušenost, protože to bylo takové interaktivní.*

Bylo to zážitkovou formou, což dá člověku více než nějaké mentorování a učení, a to, že si člověk jen píše. “

Některé z pěstounek hodnotí přípravu jako časově, tak i psychicky náročnou. P2: *„Příprava je možná už to, že jsem na začátku vyplňovala spoustu dotazníků. Pak dlouho trvalo, než mě pozvali na psychologické testy. Pak to opět dlouho stálo a za rok nás znovu pozvali do Prahy na kurz Pride. Tam jsme dojížděli tři měsíce i s manželem. Pak jsme se také zúčastnili velice akčního třídního kurzu. Také jsme absolvovali zdravotní a další psychotesty a v prosinci jsem byla zařazena do evidence pěstounů. Takže to bylo náročné hlavně z časového hlediska. “*

A zda dokážou kurzy dostatečně připravit? Většina pěstounek si myslí, že teoreticky připravit dokážou, ale prakticky ne. Podle nich je nejdůležitější osobní zkušenost s výchovou vlastních dětí. Jak říká P5: *„Některé přednášky mi přišly až zbytečné, chybělo mi tam více praktických věcí. Ale zase ta osobní zkušenost je nade vše, takže vás ty kurzy tady na to ani nepřipraví. Tím, že celý život dělám s miminko, nepřišlo mi to až tak složité, ale chápu, že to pro někoho může být problém. Je to ale individuální. Jinak jsem byla vcelku spokojená. “* Podobně se vyjadřovaly i ostatní.

Některé z pěstounek si myslí, že kurz nedokáže připravit na všechny situace. Jak říká například P2: *„Já si myslím, že kurz nedokáže připravit na to, že když se pak člověk setká s OSPODem a některými organizacemi a musí dát dohromady všechny ty papíry, aby to klaplo, a tam pak dost často nastává problém. A od toho tu máme doprovázející organizaci, aby nám poradila. “*

Podle názoru P1 kurz nedokáže dostatečně připravit zejména na praktickou činnost PPPD. *„Nepřipravili nás na praktickou stránku, až dostanu rozhodnutí, že jsem pěstoun. Nevěděla jsem, co vyřídit na úřadu práce a co dostanu za papíry od sociální pracovnice. Pěstoun by měl vědět, co chce od soudu, od pracovníků, ale to jsme my nevěděli a zjišťovala jsem to až za pochodu. Naštěstí sociální pracovnice nám pomohla se vším. “*

Pěstounka P4 si myslí, že kurzy mohou být dostatečné, pokud si zájemce o PPPD vybere kvalitní doprovázející organizaci, která pak nabídne další vzdělávání v rámci povinných 24 hodin ročně. Podle ní by však další vzdělávání mohlo být delší: *„Myslím si, že úroveň kurzů je naprosto rozdílná. Každý kraj k tomu přistupuje jinak a některé kurzy jsou hodně dobré s tím, že si pak pěstoun může vybrat doprovázející organizaci, která mu připraví další vzdělávání v rámci povinných 24 hod ročně. Tak si myslím, že při dobrém doprovázení, to může být dostatečné. Ale nevadilo by, kdyby ta příprava byla delší. “*

Shrnutí poznatků

Všechny pěstounky se shodují v názoru, že příprava pro ně byla prospěšná a poskytla jim užitečné zkušenosti. Pozitivně hodnotily to, že přípravné kurzy byly udělané záživnou formou, kdy se člověk nemusel učit jen teoretické věci. Avšak pro dvě pěstounky byl kurz jak časově, tak psychicky náročný. Obtížné pro ně bylo to, že musely dojíždět do města, kde kurzy probíhaly. Pěstounky se shodly také na tom, že kurz nedokáže připravit na praktickou stránku PPPD. Podle většiny je nejdůležitější osobní zkušenost s výchovou vlastních dětí. Jedna z pěstunek si dokonce myslí, že by příprava mohla být delší. Pokud si však zájemce vybere kvalitní doprovázející organizaci, která nabídne další vzdělávání, tak příprava může být dostačující.

5.2.3 Průběžné vzdělávání

Pěstounky na přechodnou dobu mají právo a zároveň povinnost se každý rok vzdělávat v oblasti péče o dítě minimálně 24 hodin. Mohou si vybírat témata podle vlastního uvážení. Této možnosti rády využívají. Jak říká P1: *„Musíme mít minimálně 24 hodin vzdělávání ročně. Organizace pro nás zařídí víkendy i s hlídáním, což je super. Můžeme si vybrat témata, která by nás zajímala např. kurz předávání dítěte. Učíme se také, jak psát deník dítěte.“*

Pěstounka P3 si například vybrala přednášku o attachmentu a o kontaktu s biologickou rodinou. *„Zadala jsem si požadavek na kurz abstinenčního příznaku u dětí, protože takové příznaky se vyskytly u našeho miminka. Jinak si plním povinných 24 hodin, ale vybírám si navíc i kurzy, které mě zajímají. Již jsem měla školení attachmentu a kontaktu s biologickou rodinou.“*

Většina pěstunek se shodla, že kurzy jsou pro ně přínosné, širě témat je dostatečná. Oceňují možnost vybrat si témata podle vlastní potřeby. P5: *„Chodím na semináře, které jsou nám nabízeny v rámci povinných 24 hodin ročně. Takže hlavně na seminářích pro pěstouny, které jsou podle mě velice přínosné. Vybírám si semináře, který mě zajímají.“*. Taktéž se vyjádřila i P6: *„Vzdělávám se hlavně na seminářích pro pěstouny, které jsou podle mě velice přínosné. Vybírám si semináře, který mě zajímají.“*

Jelikož pěstounka P2 bydlí ve městě, kde neprobíhají vzdělávací kurzy, nakoupila knížky a vzdělává se sama doma. *„Zaprvé jsem nakoupila spoustu knih, takže se tím teď prokousávám. Potom už jsme byli na třídením kurzu a to bylo hodně intenzivní, a pak podle toho, jaký kurz se namane, mohu tam s dítětem zajet.“*

Všechny pěstounky se shodly, že samotným vzděláváním bylo již odchování vlastních dětí. Největším zdrojem zkušeností je pro všechny samotná praxe. Cení si ale všech rad, kterým se jim dostává od doprovázející organizace. P4: *„Největší vzdělávání je praktická zkušenost. Co dítě, to jiný zážitek a jiný prožitek a člověk až v praxi zjistí, co všechno potřebuje. Ale musím říct, že mám skvělou doprovázející organizaci, která mi hodně pomáhá a volá a radí a je kdykoli připravená mi pomoci. Takže já řeším spíše takové ty aktuální problémy a spoléhám se na vlastní intuici.“*

Shrnutí poznatků

Všechny pěstounky se shodly, že je důležité se neustále vzdělávat. K tomu využívají hlavně nabízených seminářů od doprovázející organizace, které hodnotí jako velice přínosné. Témata si vybírají podle potřeby a zájmu. Nejčastěji zmiňovanými tématy byly kontakt s biologickou rodinou, teorie attachmentu a abstinenční příznaky u dětí. Pro doplnění dalších informací využívají převážně odbornou literaturu a internet. Přínosné jsou pro pěstounky také semináře PPPD, kde se pravidelně setkávají a mohou se o aktuálních problémech bavit, řešit je a vzájemně se podporovat. Využívají i nabídek vzdělávacích kurzů a vícedenních pobytů, které jsou velice intenzivní. Všechny se shodují v tom, že největší školou je pro ně samotná praxe.

5.2.4 Využívání služeb poskytovaných pěstounům a jejich hodnocení

Pěstouni na přechodnou dobu mají možnost využívat služeb, které jim nabízí doprovázející organizace. Tyto služby jsou podrobně popsány v mé práci. Pokud už pěstouni nabízené služby využívají, hodnotí je velice kladně. Mezi respondentkami byly dvě, které tyto služby zatím nevyužívají, přesto jsou přesvědčeny o jejich přínosu. P6: *„Nevyužila jsem ještě nic. Ale myslím si, že služby jsou přínosné a pro toho, kdo je potřebuje, je v pořádku, že jsou.“*

Jednou ze služeb, kterou pěstounky využívají, je odlehčovací služba, kdy můžou nabrat nové síly tím, že bude zajištěna odborná a spolehlivá péče o dítě. P1: *„Služby jsou, ale některé se týkají dětí až od dvou let. Jsou to například školy v přírodě. Pak je to třeba krátkodobá odlehčovací služba. Babička bude hlídat malého a bude to mít od organizace proplacené. Tak to poprvé využijeme.“* Stejně se vyjádřila i P2: *„Byla mi nabídnuta služba odlehčení, bylo mi proplaceno hlídání dítěte, když jsme šli na maturitní ples a to považuji za úžasnou záležitost. Jinak od 2 let dítěte mohu mít asi 14 dní volno. Teoreticky bych třeba mohla odjet na dovolenou a oni by mi dítě pohlídali. Se službami jsem spokojená.“*

Za jednu z pro ně nejpřínosnějších služeb všechny pěstounky považují to, že mají svého doprovázejícího pracovníka, kterého zprostředkovává doprovázející organizace. S ním jsou všechny neustále v kontaktu. Jak říká P2: *„Úžasná věc je to, že mám vlastního člověka v organizaci, který se mi věnuje. Když třeba něco nevím, ihned telefonuju, jsme stále v kontaktu a to je pro mě velká pomoc.“*. Podobně se vyjádřila i P4: *Nejdůležitější pomoc v pěstounství je to, že máme svého klíčového pracovníka, který komunikuje se sociální pracovníci, hlídá termíny a tak.“*

Všechny respondentky se shodly na tom, že bez služby doprovázení si přechodné pěstounství neumí představit. Velikým přínosem pro všechny je také asistovaný kontakt, kdy doprovázející pracovník zajišťuje schůzky dítěte s biologickou rodinou. Jak říká například P4: *To, co je bezvadné, je asistovaný kontakt. Cítím, že mám někoho za sebou, kdo všechno vyjedná, kdo pracuje s biologickou matkou, cítím se chráněná a bezpečně.*

Některé z pěstounek oceňují i možnost bezplatného vzdělávání, jako třeba pěstounka P4. *„Další pomoc je to, že mám možnost kvalitního vzdělávání, což využívám naplno.“*

Shrnutí poznatků

Jednou ze služeb, kterou všechny pěstounky využívají a hodnotí jí jako velice důležitou, je služba doprovázení. Této služby si všechny velice cení. Vybraná organizace zajišťuje pěstounkám klíčového pracovníka, se kterým jsou v neustálém kontaktu. Při řešení aktuálních problémů pěstounky nejvíce využívají telefonních konzultací, ale využívají i osobní schůzky. Některé z nich taktéž využívají asistovaného kontaktu, kdy doprovázející osoba zajišťuje například kontakt dítěte s biologickou rodinou. Dále pěstounky využívají, případně hodlají využívat, nabízených služeb jako je například služba odlehčení. V tomto případě doprovázející organizace zajišťuje krátkodobé hlídání pro dítě v době, kdy potřebují vyřešit neodkladné záležitosti. Všechny pěstounky se také zmínily o možnosti využití služeb psychologa. Naplno využívají i bezplatného vzdělávání, které považují za kvalitní a potřebné.

5.2.5 Přínos PPPD a její potřebnost pro společnost

Jak již bylo napsáno, přechodná pěstounská péče je v mnoha ohledech pro malé dítě velice přínosná. Dítě má možnost vyrůstat v pečující rodině, a proto se může naučit vytvářet pevné vazby. Pro dítě je velice důležitý prožitek spolehlivého vztahu k pečující osobě, aby si mohlo vytvořit pozitivní vztah ke světu i k sobě samému. P4: *„Hlavní je to, že se dítě naučí*

vytvářet pevnou vazbu a tu pak dokáže překlomit na někoho dalšího, kdo přijde. Samozřejmě je lepší, když jí nemusí překlápět. Ale je to stejné jako na kole, když se dítě jednou naučí jezdit, už to nezapomene.“

Rodinné prostředí je pro dítě přirozenější sociální skupinou, než je prostředí instituce. Rodina zásadním způsobem ovlivňuje psychický vývoj dítěte. Nejdůležitější pro dítě vyrůstající v rodině je ale to, že jsou uspokojovány všechny jeho potřeby a na tom se shodly všechny respondentky. P6: *„Dítě, které je v rodině, byť není jeho, má sociální kontakty a ty jsou důležité. Má náruč, která ho laská, která o něj pečuje, takže není samo. Jsou uspokojeny všechny jeho potřeby a to je pro něj nejdůležitější. Jako příklady také často uváděly srovnání oproti ústavní výchově. P3: „Dítě má kontakt s normální rodinou, což děti v ústavní péči nemají. Dítě se rozvíjí lépe. Všechny jeho potřeby jsou uspokojené normálně jako v rodině. Já, kdy má potřebu, přebaluje se, kdy má potřebu.“*

Pěstounky jsou přesvědčeny, že nejprínosnější pro dítě je individuální kontakt s pečující osobou, která je dítěti neustále nablízku a která se o něj stará. P6: *„Velice důležitá je individuální péče, když si dítě zapláče, tak k němu někdo přijde, když má hlad, dostane najíst. V ústavu chybí pečující náruč.“* Podobně se vyjádřila i pěstounka P5: *„Oproti kojeneckým ústavům má dítě individuální kontakt. Jednou chce jíst miminko za dvě hodiny podruhé jednou za 6 hodin a od toho je tu člověk jen pro to miminko.“*

P4: *„Další je také individuální přístup k dítěti. U nás je 5-6 dospělých na jedno dítě a v ústavních zařízeních třeba jedna sestra na 5 dětí.“*

Pro dítě je velice podstatná možnost vyrůstat v prostředí, které umožní díky pevnému vytváření vazby jeho zdravý psychomotorický rozvoj. P4: *„Děti mají v pořádku psychomotorický vývoj, nejsou zpožděné. Vyrůstají v prověřené rodině, která už vychovala děti, což je dokonce nadstandard.“*

Jako další přínos pěstounky také zdůrazňovaly to, že dítěti zaznamenávají veškeré důležité momenty formou diáře, kam vkládají i fotografie. P1: *„Pokud je dítě v pěstounské péči, je například výhodou, že má fotky již od narození. Dítě má zaznamenané, kdy se začalo prvně usmívat, kdy bylo u doktora a tak se mu neztratí třeba půl roku života. Dítě z kojeneckého ústavu diář nemá.“* Stejně se vyjádřila i P4: *„Dítě od nás dostává deník, informace o té původní rodině, veškeré zachycené zajímavé zážitky a tohle je věc, kterou v ústavní výchově nezvládají zaručit.“*

Shrnutí poznatků

Respondentky jsou přesvědčeny, že PPPD je přínosná a potřebná a to z následujících důvodů. Dítě je umístěno do prostředí prověřené funkční rodiny, která je poučená o tom, jak má o dítě pečovat. Na rozdíl od kojeneckých ústavů jsou uspokojovány jeho potřeby, které vyžadují stabilní kontakt s jednou osobou a může si vytvářet potřebné sociální kontakty a vazby. Zažívá (nadstandardní) individuální péči, která výrazně prospívá psychomotorickému vývoji dítěte. Další výhodou podle pěstunek je, že dítě má zmapované dětství pomocí fotodiáře.

5.2.6 Rizika a nedostatky PPPD

Pěstounská péče na přechodnou dobu má i přes pozitiva svá určitá rizika. Několik pěstunek upozorňuje na zdlouhavé jednání soudů. P1: *„Velkým problémem je dlouhé jednání soudů. Nevýhoda je v tom, že u soudu trvá vše moc dlouho a dítě, které už by mohlo být u náhradních rodičů, je stále u pěstounů.“* Taktéž se vyjádřila i P6: *„Ne všichni soudci si prošli více případů téhle péče, takže ne každý rozhoduje rychle a vstřícně vůči dítěti. Nebo z mého laického pohledu soudce nedělá úplně ta správná rozhodnutí.“*

Některé z pěstunek si umí si představit i určitá rizika, která by mohla nastat při jednání s biologickou rodinou. Vyjádřily obavy z ohrožení bezpečí vlastní rodiny. Jak říká například P2: *„Může to být někdy také riziko i pro pěstouna. Nevíme, jací jsou biologičtí rodiče a co se může stát. Třeba i já jsem měla takovéto obavy. Nechci, aby to ohrozilo moji rodinu. Nejdříve musím být v bezpečí já, abych zajistila bezpečí dítěte.“*

PPPD by podle názoru oslovených pěstunek měly vykonávat pouze osoby, které jsou dostatečně prověřené a proškolené. Úskalí pěstounky vidí v tom, když je pěstoun připraven vzít do péče dítě jakéhokoliv věku a není zaměřen na užší skupinu dětí. Podle jejich slov pak pěstoun přestává být profesionálem. P3: *„Riziko je možná to, když je schválen pěstoun, který je připraven vzít do péče dítě od 0 do 18 let. Podle mě by každý pěstoun měl být zaměřený na určitou věkovou skupinu, aby mohl být profesionálem.“* P4: *„Vidím tam samozřejmě také rizika, když to budou dělat lidé, kteří nebudou kvalitními pěstouny.“*

Praxe ukazuje, že děti drogově závislých matek vyžadují intenzivní a celodenní péči. Velmi často se u nich projevují abstinenní příznaky, mezi které patří neklid, dlouhý a nepřetržitý pláč, problémy s příjmem potravy a se spánkem. Pro případného pěstouna je to někdy nečekaná zátěžová situace. Pokud je pěstounka samoživitelka, může dojít

k extrémnímu psychickému a fyzickému vypětí, na které nebyla připravená. Proto je vhodné, aby pro tyto případy byly zajištěni kvalitní pěstouni s dobrým rodinným zázemím. P4: *„Riziko vidím u samoživitelek, když je pak ta situace náročná například když je dítě od drogově závislé matky, hodně dlouho brečí a je v záchvatu a pěstounka si nemůže odpočinout, tak to selhání je tam větší.“*

Pěstounky také pocítují zátěž při jednání s úřady. P4: *„S touhle péčí jsou spojeny stresy, protože to vše obstarávají Krajské úřady a pěstounům vytvářejí takový totalitní režim, že když tohle neuděláte, tak vás vyřadíme nebo vůbec nezařadíme do evidence.“*

Dalším rizikem je podceňování PPPD ze strany úřadů. P5: *„Vždycky je to o lidech, bohužel ne vždy to pěstouni myslí úplně fajnově. Upřímně mi největší riziko přijde, že když přijdete na úřad práce a tam řeknou: nemáte co dělat, tak zkuste dělat pěstouna.“*

Problémy mohou nastat také při jednání s některými úřady či OSPODem, protože někteří pracovníci úřadů se s tímto typem pěstounství ještě nesetkali. P6: *„Riziko může být v tom, že sociální pracovnice nepracuje tak, jak by měla. Není třeba tak vstřícná a je to pro ni nová záležitost a úplně se v tom ještě neorientuje, v tom vidím trošku zádrhel.“*

Problém při jednání s úřady vidí i pěstounka P3: *„V samé podstatě pěstounské péče na přechodnou dobu žádná rizika nevidím. Vidím rizika v praxi. Úřady to ještě neznají, každý úřad se chová jinak, každý OSPOD se chová jinak. Chtělo by to sjednotit.“*

Shrnutí poznatků

Na základně rozhovoru s pěstounkami se rizika dají shrnout do několika bodů. Rizika vyplývají hlavně z toho, že PPPD je teprve v začátcích. Tato rizika se dají rozdělit do dvou skupin. Do první skupiny lze zahrnout jednání kompetentních úřadů, soudů a sociálních pracovníků. Druhá skupina zahrnuje činnost samotných přechodných pěstounů. Respondentky upozornily na zdoluhavé jednání soudů. Cítí se být ohroženy byrokratickým přístupem a případným nekompetentním jednáním úředníků. Další riziko cítí pěstounky při jednání s biologickými rodiči. Jedna z pěstunek například vyjádřila obavy s případného asociálního jednání biologických rodičů. Podle názoru pěstunek je také důležité pohlídat v budoucnosti motivaci pěstounů, aby nebyla zdůrazněna pouze finanční stránka PPPD. Dalším rizikem může být fyzické a psychické přetížení přechodných pěstunek (samoživitelek). Žádná z respondentek neuvedla riziko připoutání dítěte na pečující osobu a následné odpoutávání se a zvykání si na novou matku a novou rodinu. Spíše se vyjadřovaly v tom smyslu, že by to

mohli být ony, kdo bude mít určitý problém s předáváním svého svěřence. S takovou situací počítají a dopředu se na ní připravují. P1: *„Bude se nám stýskat, až ho budeme předávat, ale vím, že kolem 50 let už bych dítě vést k pubertě nechtěla.“*

5.2.7 Podněty respondentek

Během rozhovoru se respondentky také zamýšlely nad tím, co by pomohlo ke zlepšení PPPD. Přišly s několika náměty, které by podle jejich názoru celý systém usnadnily. Původně jsem tuto otázku neměla v úmyslu pokládat, ale všechny respondentky se spontánně rozhovořily na toho téma. Pro tuto problematiku mi to přijde velice přínosné, a tak jsem otázku zařadila do výzkumné části mé práce.

Všechny respondentky se jednoznačně shodly na tom, že by se mělo urychlit soudní jednání. P1: *„Dalo by se urychlit jednání soudů, aby dítě mohlo být co nejdříve v náhradní rodině. V našem případě již 6 týdnů leží žádost u soudu a nikdo s tím nic nedělá. Smysl péče je dobrý, ale návaznost na to, co té péči předchází a co následuje, ne.“* Stejný názor má i P4: *„Za mě by se daly zlepšit soudní lhůty. My všechno uděláme, ale pak se čeká na soud a to někdy trvá i pár měsíců. Nehledí se na dítě, ale na soudce, kdy bude mít čas, a to by mělo být obráceně.“*

Dalším zlepšením by určitě bylo, kdyby se zkrátil čas svěřením dítěte do PPPD. P1: *„Dala by se zkrátit prodleva, kdy je pěstoun dán do evidence a kdy se mu svěří první dítě.“* Lepší komunikace a provázanost mezi všemi organizacemi by jistě vedla ke zlepšení tohoto problému. P6: *„Měla by být nějaká hrubá koncepce, jak by měly pracovat soudy, jak by měly pracovat OSPODy a případně ty provázející organizace a měla by tam být určitá provázanost, aby ta spolupráce šla rychleji.“* Stejně tak se vyjádřila i P5: *„Měla by se zlepšit spolupráce OSPODů a soudů. Asi by byl dobrý jednotný postup pro všechny OSPODy a soudy.“*

Respondentky si také myslí, že by se celý proces usadnil, kdyby existoval celistvý manuál pro všechny pracovníky a organizace. P3: *„Mohly by se zautomatizovat „manuály“ pro OSPODy a úřady, aby věděli, jak s pěstouny na přechodnou dobu jednat a aby věděli, jak tenhle institut vlastně funguje.“*

Některé by i zvýšily možnost dalšího vzdělávání pěstounů. P4: *„Také možná taková drobnost, jako třeba zvýšit možnost dalšího vzdělávání pro pěstouny.“*

Bylo by také vhodné dostatečně informovat veřejnost formou osvěty. P4: *„Měla by se zlepšit obecná informovanost veřejnosti o PPPD a povědomí o tom, jak zásadní je možnost vytvořit pevnou vazbu.“*

Některé z pěstounek by urychlily i zařazení žadatele do evidence pěstounů od doby, kdy podaly žádost. Jiné se ale vyjádřily tak, že za tu dobu má alespoň žadatel čas na rozmyšlenou, jestli to chce opravdu dělat. P2: *„Délka zařazení žadatele do evidence mi nevadila, nechala jsem tomu volný průběh. Je to individuální. Za tu dobu má aspoň člověk čas si to pořádně rozmyslet.“*

Shrnutí poznatků

Všechny složky státní správy i soudci by v první řadě měli vycházet hlavně z potřeb dítěte. Respondentky poukázaly na několik slabých míst celého procesu osvojování. Na první místo lze zařadit zkrácení lhůt při předávání dítěte do náhradní rodiny. Podle respondentek je nutné zvýšit efektivitu jednání soudů. Celému procesu by podle nich prospěla lepší celková informovanost pracovníků OSPODu. Taktéž by přivítaly větší proškolení ve věcech potřebné administrativy. V neposlední řadě by bylo vhodné dostatečně informovat veřejnost formou osvěty, aby se do budoucna zvýšila prestiž jejich práce a aby veřejnost věděla, co pěstounky dělají a co se od nich očekává.

5.3 Celkové shrnutí

Na základě rozhovorů s pěstounkami jsem došla k několika poznatkům. Nejdůležitějším předpokladem pro práci PPPD je silná osobní motivace spojená s podporujícím zázemím. Ženy, které se rozhodují pro tuto práci, mají silný vztah k dětem, ale další vlastní děti už nechtějí. Tuto oblast mají již vyřešenou a cítí se dostatečně silné na to, aby se ještě mohly naplno věnovat potřebným dětem. V tuto chvíli se setkávají s informací o PPPD, která ke každé z nich přichází různými cestami, převážně skrze media.

Fáze přípravy, která zahrnuje povinných 72 hodin, je pro pěstouny nezbytným momentem na cestě k profesionálnímu výkonu jejich práce. Kvalita této přípravy závisí na individuálním přístupu jednotlivých doprovázejících organizací. Tady se může obsah výrazně lišit. Na základě rozhovoru s respondentkami jsem došla k poznatku, že je velkým přínosem, pokud tato příprava zahrnuje i proškolení v nutných administrativních úkonech. Práce přechodných pěstounek se totiž neomezuje pouze na péči o dítě samotné, ale týká se i

vyřizování velkého množství úředních záležitostí. Tato část práce je pro pěstounky mnohdy vyčerpávající jak po časové i po technické stránce.

Doprovázející organizace poskytují pěstounům celou řadu doplňujících služeb. Na prvním místě mají k dispozici různé druhy seminářů, ze kterých si individuálně vybírají. Pěstounky oceňují možnost dalšího vzdělávání. Další služby pěstounky využívají podle potřeby a nejpřínosnější hodnotí službu doprovázení, tj. možnosti kdykoliv konzultovat jakékoliv problémy se svým osobním doprovázejícím pracovníkem.

Co se týká přínosu pěstounské péče na přechodnou dobu, zkušenosti pěstunek potvrzují informace, které jsem uvedla v teoretické části mé práce. Podle všech dostupných informací ústavní péče nemůže v plné míře naplnit veškeré potřeby dítěte, neboť tyto potřeby jsou ryze individuální a již je dokázáno, že dítě potřebuje jednoho dospělého samo pro sebe. Skrze PPPD má dítě šanci zažívat základní péči a tolik potřebnou pozornost, která v něm buduje důvěru k okolnímu světu. Děti z kojeneckých ústavů trpí chronickou nejistotou a strachem z opuštění, toto je částečně eliminováno přechodnou pěstounskou péčí.

Avšak ani PPPD není schopno plně zastoupit funkční rodinu. Je to možná v současné době nejlepší možné řešení v určitých situacích, nicméně i ona má svá úskalí. Celkový systém ještě není plně zažitý a stále se vyvíjí. Z výpovědí respondentek vyplývá, že při jednání s kompetentními úřady mnohdy narážejí na nedostatečnou informovanost pracovníků. Z hlediska vývojové psychologie je pro raný vývoj dítěte důležitý každý den a jakékoli prodlevy při předávání dítěte, ať už z ústavu do PPPD nebo potom do konečné náhradní rodiny, mají nepříznivý vliv na jeho celkový vývoj. Za zajímavé lze považovat, že pěstounky nemluvily o tom, že pro dítě může být dost náročné předání do nové rodiny, protože se bude muset odpoutat od náhradní mateřské osoby a postupně připoutat k jiné, což není v raném dětství nic jednoduchého.

Z celé praktické části vyplynulo několik podnětů ke zlepšení celého systému, které bych zde ráda zmínila. V první řadě by bylo vhodné, aby lhůty spojené s předáváním dítěte, byly zkrácené na minimum. Na tomto se shodly všechny respondentky. Zájem dítěte by se měl dostat na první místo. To znamená, že by bylo vhodné zvýšit informovanost pracovníků v celém systému předávání dětí a průběžně tuto činnost vyhodnocovat a odstraňováním byrokratických překážek zajistit plynulost a návaznost dílčích kroků celého procesu. Důležitou oblastí je vhodná prezentace celého systému PPPD pro veřejnost. Jenom tak se dá zamezit nepochopení okolí.

ZÁVĚR

Cílem mé práce bylo přiblížit problematiku pěstounské péče na přechodnou dobu. Zaměřila jsem se na situaci v Praze, kde jsem zkoumala zkušenosti, názory na její potřebnost a užitečnost či případná rizika z pohledu samotných přechodných pěstounek.

Pomocí kvalitativního výzkumu v praktické části jsem získala názory a zkušenosti pěstounek s PPPD, ze kterých vyplývá několik závěrů.

Všechny pěstounky bez rozdílu jsou přesvědčeny o vysokém přínosu a vysoké prospěšnosti své práce. Ve vztahu se svými svěřenci pocítují velikou seberealizaci a jistotu, že jejich práce je nenahraditelná.

I když se pěstounky setkaly s pozitivními ohlasy ze svého okolí, vnímají, že informovanost společnosti je nedostatečná. V tomto ohledu by podle nich mohla pomoci osvětová kampaň.

U všech pěstounek jsem zaznamenala výborný vztah s dítětem a každá z nich by si přála, aby proces předávání byl plynulý a co nejrychlejší. Všechny dělají maximum pro to, aby tuto citlivou situaci svému svěřenci co nejvíce zjednodušily. V tomto procesu však někdy může nastat problém ze strany kompetentních úřadů. Je potřeba, aby úředníci, sociální pracovníci a soudci byli lidé disponující dostatečným množstvím informací o dané problematice. Celému procesu předávání by podle nich pomohla lepší součinnost soudů a OSPODů.

Všechny pěstounky velice oceňují možnost bezplatného vzdělávání a všechny tuto možnost využívají. Jsou vděčné, že se mohou setkávat s ostatními pěstounkami a sdílet s nimi své zkušenosti a vzájemnou emoční podporu.

I přes to, že je pěstounská péče na přechodnou dobu oficiální formou náhradní rodinné péče od roku 2006, povědomí veřejnosti o této problematice ještě není dostatečné. I když jsou pěstounky přesvědčeny, že je to jedna z nejpřirozenějších náhrad nefungující rodinné péče, uvědomují si, že v určitém smyslu sehrávají jakousi průkopnickou roli.

Myslím si, že by tato práce mohla posloužit jako zdroj informací pro budoucí pěstouny na přechodnou dobu. Také by práce mohla přispět k vyšší informovanosti odborné i laické veřejnosti o problematice pěstounské péče na přechodnou dobu.

POUŽITÉ ZDROJE

Odborná literatura:

1. BECHYŇOVÁ, Věra, KONVIČKOVÁ, Marta. *Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 151 s. ISBN 978-80-262-0031-4.
2. BOWLBY, J. *Vazba*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-670-4.
3. BUBLEOVÁ, Věduna, VRÁNOVÁ, Lucie. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. Praha: Spolu dětem o.p.s., 2012.
4. DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Vyd. 1. Praha: Grada Pub., 1999, 279 p. ISBN 80-716-9254-9.
5. GABRIEL, Zbyněk, NOVÁK, Tomáš. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1788-3.
6. GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Vyd. 1. Brno: Paido, 2000, 207 s. ISBN 80-859-3179-6.
7. HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 280 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1168-3.
8. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-736-7040-2.
9. KONEČNÁ, Hana, SUDOVÁ, Markéta. *Jak dál s pěstounskou péčí na přechodnou dobu?*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011. ISBN 978-80-87455-08-1.
10. LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5
11. MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994, 98 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-852-8283-6.
12. MATĚJČEK, Zdeněk, KOLUCHOVÁ, Jarmila. *Osvojení a pěstounská péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, 155 p. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-717-8637-3.
13. MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Vyd. 1. Praha: Portal, 1999, 183 p. ISBN 80-717-8304-8.

14. MATĚJČEK, Zdeněk. *Výbor z díla*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005, 445 s. ISBN 978-802-4610-566.
15. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012. ISBN 978-808-7455-142.
16. PTÁČEK, Radek a kol. *Pěstounská péče na přechodnou dobu pro nejmenší děti*. Vyd. 1. Praha: MPSV, 2011, 81 s. ISBN 978-80-7421-039-6. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/15309/PPPDpro_nejmensi_deti.pdf>.
17. PTÁČEK, Radek, KUŽELOVÁ. *Vývoj dětí v náhradních formách péče*. Vyd. 1. Praha: MPSV, 2011, 54 s. ISBN 978-80-7421-040-2. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/13150/nahradni_pece.pdf>.
18. STRAUSS, Anselm, CORBINOVÁ, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Boskovice: Albert, 1999, 196 s. ISBN 80-858-3460-X.
19. ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 143 s. ISBN 978-807-3673-185.
20. ŠVAŘÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
21. ZEŽULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, 197 s. ISBN 978-802-6200-659.

Elektronické zdroje:

1. HLEDÁME RODIČE. *Já pěstoun: Příručka pro zájemce o pěstounství* [online]. [cit. 2015-04-01]. Dostupné z: <<http://www.hledamerodice.cz/download/prirucka-ja-pestoun.pdf>>
2. MPSV: Ministerstvo práce a sociálních věcí. [online]. [cit. 2015-02-25]. Dostupné z: www.mpsv.cz
3. MPSV. *Informace MPSV k dohodám o výkonu PP* [online]. 2013[cit. 2015-04-01]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/15306/informace_dohody.pdf
4. MPSV. *Pěstounská péče na přechodnou dobu*. Vyd. 1. Praha: MPSV, 2009b, 4 s. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7296/Pestounska_pece_na_prechodnou_dobu.pdf>.
5. NOVOTNÁ, Barbora. *Pěstounská péče na přechodnou dobu - příklady dobré praxe*. Brno, 2014. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Fakulta pedagogická.
6. Paventia o.s.: Podpora náhradní rodinné péče a prevence. [online]. [cit. 2015-02-25]. Dostupné z: www.paventia.cz

Legislativní dokumenty:

1. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině.
2. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – schéma rozhovoru s respondentkami

SCHÉMA ROZHOVORU S RESPONDENTKAMI

Věk -

V PPPD doposud dětí -

1. Jak jste se dozvěděla o možnosti PPPD?
2. Jaká byla vaše motivace proto stát se pěstounem/pěstounkou?
3. Máte již nějaké předchozí zkušenosti s PPPD?
4. Jak probíhala příprava na PPPD?
5. Která organizace Vás školila?
6. Jak hodnotíte přípravné kurzy pro pěstouny?
7. Dokážou přípravné kurzy žadatele dostatečně připravit?
8. Jak se průběžně vzděláváte?
9. Jaké služby využíváte a jak je hodnotíte?
10. Přineslo vám PPPD nějaké změny ve vašem životě?
11. Jak dlouho se chcete PPPD věnovat?
12. Jaké vidíte výhody/nevýhody oproti ústavnímu zařízení?
13. Jaké přínosy má podle vás pěstounská péče na přechodnou dobu?
14. Vidíte nějaká rizika či nedostatky v pěstounské péči na přechodnou dobu?
15. Co by se podle Vás dalo na PPPD změnit či zlepšit?

SUMMARY

This thesis deals with foster care temporarily. The aim is to map the experience of foster care, temporary views on the necessity and usefulness and potential risks. The theoretical section is concerned with the influence of institutionalization on child development. The space is also given to foster care. The specifics of foster care for a temporary period are characterized in details.

The practical part deals with the qualitative research. The method used was semi-structured interview and then content analysis of collected data. The research focused on six temporary foster mothers from Prague. There was mapped their experience with this form of care and obtain an opinion on education, benefits and potential risks of foster care for a temporary period. At the end of the practical part all the research questions are answered and evaluated.